

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi*

Murat ŞENGÖZ**

ÖZ

Bu çalışma, 2023 yılında yayımlanan “Rusya’nın Ukrayna’yı İşgal Girişimi Bağlamında Stratejik ve Aksiyolojik Bir Değerlendirme” başlıklı makaleye reflektif bir yanıt niteliğindedir. Çalışma, 2022’de başlayan Rusya-Ukrayna savaşının beşinci yılına girerken, 2023’te ileri sürülen “hibrit barış” kavramının teorik geçerliliğini ve pratik karşılığını yeniden değerlendirmektedir. İlk makalede, hibrit savaşın çok boyutlu doğasına karşılık olarak barışın da konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan araçların birleşimiyle tesis edilebileceği savunulmuştu. Ancak 2025 itibarıyla, savaşın seyri bu yaklaşımı önemli ölçüde dönüştürmüştür. Ampirik bulgular, hibrit savaşın yalnızca bir askeri strateji değil, kalıcı bir yönetim biçimi hâline geldiğini göstermektedir. Rusya ekonomik olarak yıpransa da rejimini korumuş; Ukrayna uluslararası destekle dirense de kalıcı bir üstünlük elde edememiştir. Uluslararası sistem düzeyinde ise “hibrit barış” değil, “hibrit bloklaşma” ortaya çıkmıştır. NATO-Avrupa Birliği eksenini ile BRICS ve Şanghay İşbirliği Örgütü eksenini arasındaki çok katmanlı rekabet, savaşın küresel ölçekte kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bu bağlamda çalışma, hibrit barışın yerini hibrit denge veya hibrit istikrar anlayışına bıraktığını öne sürmektedir. Barış artık çatışmasızlık değil, kontrollü rekabetin sürdürülebilir yönetimi anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, 2023’teki aksiyolojik idealizm, 2025’te stratejik realizme evrilmiştir. Bu dönüşüm, barış kavramının yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır: hibrit çağda barış, artık kalıcı uzlaşma değil, asimetriyle yaşama sanatıdır. Bu bağlamda çalışmanın vardığı temel sonuç, 2023’te öne sürülen “hibrit barış” kavramının sahadaki gelişmeleri açıklamakta giderek yetersiz kaldığı ve barışın normatif bir hedeften ziyade, hibrit savaşın sürekliliği ve hibrit bloklaşmanın yapılandığı güçler arası rekabetin yönetilebilir sınırlar içinde tutulduğu bir hibrit denge durumuna evrildiğidir.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, Hibrit Barış, Hibrit Bloklaşma, Etik Realizm, Jeopolitik Denge, Kamu Diplomasisi.

Başvuru / Kabul: 01 Kasım 2025 / 13 Ocak 2026

Atf: Şengöz, M. (2026). Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi, *HABİTUS Toplum Bilim Dergisi*, (7), 169-208.

The Limits of Hybrid Peace Theory: Reassessing Initial Findings as the Russia-Ukraine War Enters Its Fifth Year

ABSTRACT

This study constitutes a reflexive response to the article “An Axiological and Strategic Evaluation Regarding Russian Invasion of Ukraine” published in 2023. This study reassesses the theoretical validity and practical relevance of the concept of “hybrid peace,” introduced in 2023, as the Russia-Ukraine war, which began in 2022, enters its fifth year. The original article argued that, in response to the multidimensional nature of hybrid warfare,

*Bu çalışmada, yazarın aynı dergide yayınlanan 2023 tarihli ‘Rusya’nın Ukrayna’yı İşgal Girişimi Bağlamında Stratejik ve Aksiyolojik Bir Değerlendirme’ başlıklı makalesinin bulguları 2023–2025 dönemi gelişmeleri ışığında reflektif olarak yeniden değerlendirilmektedir.

** Dr., Freelance Researcher. E-mail: muratsengoz74@gmail.com, ORCID Numarası: 0000-0001-6597-0161

peace could likewise be established through a combination of conventional and non-conventional instruments. However, by 2025 the course of the war had significantly transformed this assumption. Empirical findings indicate that hybrid warfare has evolved not merely into a military strategy but into a permanent mode of governance. While Russia has suffered economic exhaustion and yet preserved its regime, Ukraine, despite strong international support, has failed to achieve a decisive strategic advantage. At the systemic level, instead of “hybrid peace,” a pattern of “hybrid bloc formation” has emerged. The multilayered rivalry between the NATO–EU axis and the BRICS–Shanghai axis has institutionalized the conflict at the global scale. In this context, the study argues that hybrid peace has given way to a notion of hybrid equilibrium or hybrid stability. Peace no longer signifies the absence of conflict but rather the sustainable management of controlled competition. Consequently, the axiological idealism of 2023 has evolved into the strategic realism of 2025. This transformation compels a rethinking of the very meaning of peace: in the hybrid era, peace is no longer a lasting reconciliation but the art of living with asymmetry. In this context, the main conclusion of the study is that the “hybrid peace” concept proposed in 2023 has increasingly proven insufficient to explain developments on the ground, and that peace has evolved from a normative goal to a hybrid balance in which the continuity of hybrid warfare and the inter-state competition structured by hybrid bloc formation are maintained within manageable limits.

Keywords: Hybrid Warfare, Hybrid Peace, Hybrid Bloc Formation, Ethical Realism, Geopolitical Balance, Public Diplomacy.

Received / Accepted: 01 November 2025 / 13 January 2026

Citation: Şengöz, M. (2026). The Limits of Hybrid Peace Theory: Reassessing Initial Findings as the Russia-Ukraine War Enters Its Fifth Year, *HABITUS Journal of Sociology*, (7), 169-208.

GİRİŞ

2023 yılında yayımlanan “Rusya’nın Ukrayna’yı İşgal Girişimi Bağlamında Stratejik ve Aksiyolojik Bir Değerlendirme” başlıklı makalede (Şengöz, 2023), Rusya’nın Şubat 2022’de başlattığı Ukrayna işgal girişimi, dönemin açık kaynaklı raporları, stratejik taarruz konsepti ve hibrit harp kuramı çerçevesinde değerlendirilmişti. O dönemde savaş henüz ilk yılını bile tamamlamamıştı; tarafların askeri ve diplomatik pozisyonları dinamik, bilgi akışı sınırlı, uluslararası sistemdeki hizalanmalar ise tam anlamıyla netleşmemişti. Bu bağlamda yapılan değerlendirmelerde, Rusya’nın klasik ve konvansiyonel harp yöntemlerinin ötesine geçerek konvansiyonel olmayan enstrümanlarla, bilgi savaşı, ekonomik baskı, propaganda ve kamu diplomasisi araçlarıyla, yürüttüğü hibrit savaşın niteliğine odaklanılmış; buna paralel olarak, sürdürülebilir barışın nasıl tesis edilebileceği sorusu “hibrit barış” kavramı etrafında tartışılmıştı.

Söz konusu makalede öne çıkan temel sav, hibrit savaşların yalnızca askeri güçle değil, aynı zamanda ekonomik, bilişimsel ve toplumsal araçların eşzamanlı kullanımıyla yürütüldüğü; bu nedenle kalıcı barışın da benzer şekilde çok boyutlu, yani hibrit bir karaktere sahip olması gerektiğiydi. “Hibrit barış” kavramı, bu çerçevede, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan meşru yöntemlerin birlikte kullanıldığı, diplomatik, kültürel ve insani araçların entegrasyonuna dayalı bir barış inşa sürecini ifade etmekteydi. Bu yaklaşım, savaşın salt askeri bir olay değil, aynı zamanda değerler, algılar ve kamuoyu üzerinde yürütülen bir mücadele olduğunu varsayıyordu.

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

Ancak savaşın başlamasından hemen sonra yapılan bu değerlendirme, savaşın ilk safhasındaki koşulların ve sınırlı verilerin etkisini taşıyordu. Bununla beraber savaşın fiilen üç yılı geride bırakıp dördüncü yılına girdiği 2025 yılı itibarıyla ise hem savaşın seyri hem de uluslararası sistemin mezkûr savaşa karşı bakış açıları ve tutumları elbette önemli sayılabilecek kimi gelgitlerle beraber büyük ölçüde bir değişim geçirmiştir. Süreç içerisinde Rusya beklenildiği gibi kısa sürede Kiev'i ele geçirememiş; Ukrayna ise aslında umumiyetle beklenenden daha güçlü bir direniş göstermiştir. Buna karşın, savaşın uzaması, bölgesel ve küresel düzeyde yeni bloklaşmaları, yeni ittifak biçimlerini ve yeni stratejik gerçeklikleri doğurmuştur. NATO'nun genişlemesi, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan oluşan ekonomik ve politik işbirliği bloğu) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve gözlemci/ortak üyelerle bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği örgütü) ülkelerinin dayanışmasının artması, enerji güvenliğinin silah hâline gelmesi ve dijital bilgi alanında yaşanan sertleşme, hibrit savaşın yalnızca bir ülke düzeyinde değil, sistemsel ölçekte işlediğini göstermiştir.

Bu gelişmeler ışığında, 2023'te öne sürülen “hibrit barış” kavramının hem teorik hem pratik açıdan yeniden değerlendirilmesi kaçınılmaz hâle gelmiştir. Zira bugün geldiğimiz noktada uluslararası sistem, hibrit barışa değil, hibrit bloklaşmaya evrilmiş görünmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemin “tek kutuplu barış” vizyonu yerini çok merkezli, fakat giderek daha kutuplaşmış bir güvenlik mimarisine bırakmıştır. Bu yeni dönemde barış, klasik anlamda çatışmasızlık veya uzlaşma değil; daha çok, “kontrollü rekabet”in, “asimetriyle yaşama”nın adı olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, 2023'te önerilen hibrit barış kavramının, savaşın dördüncü yılı itibarıyla ne ölçüde açıklayıcı olduğunu sorgulamak ve Rusya-Ukrayna savaşı özelinde bu kavramın teorik sınırlarını ortaya koymaktır. Çalışma, üç temel araştırma sorusu etrafında yapılandırılmıştır:

- Hibrit barış kavramı, güncel jeopolitik gelişmeleri açıklamakta hâlâ geçerli midir?
- Rusya-Ukrayna savaşının 2023–2025 arasındaki seyri, önceki öngörülerini nasıl dönüştürmüştür?
- Günümüz uluslararası sistemi, hibrit barıştan ziyade hibrit bloklaşma dinamikleriyle mi şekillenmektedir?

Bu sorular etrafında önce kavramsal bir yeniden okuma yapılacak; ardından savaşın dördüncü yılına ait ampirik bulgulara dayanarak hibrit barışın sınırları tartışılacaktır. Metodolojik olarak çalışma, 2023 tarihli makalede benimsenen aksiyolojik yaklaşımı korumakla birlikte, normatif değil, refleksif (öz eleştirel) bir perspektif benimsemektedir. Amaç, önceki çalışmadaki iddiaları reddetmek değil; onları değişen gerçeklikler bağlamında yeniden anlamlandırmak ve bu süreçte kavramsal gelişime katkı sunmaktır.

Bu bakımdan makale, bir “özeleştirici” niteliği taşımaktadır: 2023’te ileri sürülen hibrit barış tezi, dönemin entelektüel ve moral gerekliliklerini karşılamış olsa da savaşın uzaması ve küresel güç dengelerinin yeniden yapılanması, bu tezin revizyonunu zorunlu kılmaktadır. Günümüz dünyasında artık mesele, hibrit savaşın nasıl barışa evrileceği değil; hibrit koşullarda barışın nasıl sürdürülebileceğidir. Dolayısıyla bu çalışma, hibrit barış kavramının evrimini incelemekle kalmayacak, aynı zamanda hibrit bloklaşma çağında barışın anlamını yeniden tanımlama çabası olarak da okunmalıdır.

Kuramsal Arka Plan: Hibrit Savaş ve Hibrit Barış

Hibrit Savaşın Kavramsal Çerçevesi

Hibrit savaş kavramı, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından güvenlik literatüründe giderek belirginleşen ve klasik savaş–barış ayrımını bulanıklaştıran “bulanık çatışma” (blurred conflict) biçimlerini tanımlama ihtiyacından doğmuştur. Devlet ve devlet dışı aktörlerin askerî, siyasi, ekonomik, bilgi ve siber araçları eş zamanlı ve bütünlükte kullanılması, geleneksel çatışma tanımlarının yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda hibrit savaş kavramının ilk sistematik ve kavramsal çerçevesi, Frank G. Hoffman tarafından geliştirilmiştir. Hoffman, hibrit savaşları; konvansiyonel askerî unsurlar, düzensiz savaş yöntemleri, terörizm ve suç faaliyetlerinin aynı çatışma ortamında bir arada ve koordineli şekilde kullanıldığı savaş türleri olarak tanımlamaktadır (Hoffman, 2007).

Daha sonraki çalışmalarında Hoffman, hibrit savaşın modern güvenlik ortamında silahlı kuvvetler için ortaya çıkardığı doktrinel ve operasyonel zorlukları ayrıntılı biçimde ele alarak kavramın teorik ve pratik boyutlarını derinleştirmiştir (Hoffman, 2009). Hoffman, hibrit savaş konvansiyonel askerî unsurların, düzensiz kuvvetlerin, siber saldırıların, dezenformasyonun ve ekonomik baskı araçlarının eşzamanlı kullanımını olarak tanımlar. Bu yaklaşım, 20. yüzyılın sonundaki konvansiyonel savaş anlayışından köklü biçimde ayrılır; çünkü savaş artık belirli bir cephe hattında değil, çok katmanlı bir “etki alanı”nda yürütülmektedir.

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

Bu noktada hibrit savaşın, klasik güvenlik literatüründe kullanılan nec pax nec bellum (ne barış ne savaş) ara durumundan farklı olarak, yalnızca bir “ara hâl”i değil, çoklu enstrümanların eşzamanlı kullanımıyla oluşturulan aktif ve sürekli bir etki üretme biçimini ifade ettiği özellikle vurgulanmalıdır. Ara durum, pasif bir siyasal donma hâliyen hibrit savaş, bu donmayı kırmak veya yeniden şekillendirmek amacıyla sürekli müdahalelerle yürütülen dinamik bir mücadeledir.

Bu kavramsal dönüşüm, Clausewitz’in “savaş politikanın başka araçlarla devamıdır” önermesini yeniden yorumlamayı gerektirir. Artık savaş, yalnızca devletler arası politik bir rekabet biçimi değil, aynı zamanda bilgi, teknoloji, ekonomi ve kimlik alanlarında sürdürülen çok boyutlu bir mücadeledir. Dolayısıyla hibrit savaş, yalnızca bir askerî strateji değil, aynı zamanda bir yönetim ve algı mühendisliğidir.

Rusya’nın 2008 Gürcistan müdahalesi, 2014 Kırım ilhakı ve nihayet 2022 Ukrayna işgali girişimi, hibrit savaşın somut laboratuvarları olarak kabul edilmiştir. Özellikle “Gerasimov Yaklaşımı” olarak bilinen Rus askerî doktrinleri, bu savaş biçiminin hem teorik hem de pratik dayanaklarını oluşturmaktadır (McDermott, 2016; Galeotti, 2018a). Nitekim Gerasimov’a göre (2013) modern savaş, “bilgi alanının” kontrolüyle kazanılır; yani hedef, düşmanın askerî gücünü değil, toplumsal dayanıklılığını çöktürmektir. Bu, klasik harp ile bilişsel savaşın birleştiği noktadır.

2023 tarihli çalışmada hibrit savaş, “konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan unsurların muğlak bir harp ortamında müştereken kullanılması” biçiminde tanımlanmıştır. Ancak 2025 itibarıyla hibrit savaş, yalnızca bir “askerî strateji” olmaktan çıkarak aynı zamanda bir “yönetişim biçimi” hâline gelmiştir. Özellikle Rusya–Ukrayna savaşı bağlamında gözlemlenen uygulamalar, hibrit araçların savaş ve barış ayırımından bağımsız olarak devletlerin dış politika ve güvenlik pratiklerine kalıcı biçimde entegre edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda hibrit savaş, klasik anlamda geçici bir harp biçiminden ziyade, kriz yönetimi, dış baskı ve iç konsolidasyon süreçlerini birlikte kapsayan yarı-kalıcı bir yönetim pratiği olarak tezahür etmektedir. Devletler artık yalnızca savaşta değil, barışta da hibrit yöntemleri kullanmaktadır; medya kontrolü, ekonomik yaptırımlar, kültürel nüfuz, siber casusluk ve dezenformasyon gibi araçlar kalıcı jeopolitik enstrümanlara dönüşmüştür.

Hibrit Barış Kavramının Teorik Dayanakları

2023'te önerilen “hibrit barış” kavramı, hibrit savaşın çok katmanlı doğasına karşı simetrik bir barış paradigması inşa etme girişimiydi. “Hibrit barış”, klasik diplomatik müzakerelerin ötesinde, kamu diplomasisi, kültürel etkileşim, ekonomik işbirliği ve insani temasları içeren bütüncül bir barış süreci olarak tanımlanmıştı. Kavramın temel aksiyolojik (değer temelli) önermesi, kalıcı barışın yalnızca devletler arası dengeyle değil, toplumlar arası algı dönüşümüyle mümkün olabileceğiydi.

Bu bağlamda hibrit barış, literatürdeki pax absoluta (mutlak barış) kavramından ayrılır; çünkü pax absoluta teorik olarak tam ve koşulsuz bir çatışmasızlık hâlini ifade ederken, hibrit barış bunun aksine, çatışmanın tamamen ortadan kalkmadığı ancak farklı araçlarla yönetilebilir hâle geldiği, barışın ise çoklu araçlarla sürekli olarak üretildiği daha pragmatik ve süreç odaklı bir yaklaşımı temsil eder. Dolayısıyla hibrit barış, mutlak barışın ideal normatif düzeyinden ziyade, hibrit savaşın yarattığı çok katmanlı tahribatı yine çok katmanlı araçlarla yönetme ihtiyacından doğan işlevsel bir barış arayışıdır.

Bu çerçevede hibrit barış, hibrit savaşın ürettiği ve klasik literatürde nec pax nec bellum (ne barış ne savaş) olarak tanımlanan ara güvenlik durumuyla yalnızca bağlamsal düzlemde ilişkilidir. Nec pax nec bellum, savaşın açık biçimde sürmediği fakat barışın da tesis edilemediği donmuş bir ara hâli ifade eder; hibrit barış ise bu ara duruma benzeyen pasif bir askıda kalma hâli değildir. Tersine, hibrit savaşın yarattığı bu belirsizlik alanında barışın kalıcı olarak tesis edilebilmesi sürecinde gösterilen aktif, çok araçlı çabaları kapsar. Başka bir ifadeyle, hibrit barış nec pax nec bellum durumunun kendisini değil, bu ara durumun süreklilik kazandığı bir jeopolitik bağlamda barışın hangi araçlarla yeniden kurgulanabileceğini açıklayan ve uygulamaya dönük normatif bir öneridir.

Bu yaklaşım, kavramsal olarak, literatürdeki Johan Galtung'un “pozitif barış” (positive peace) ve John Paul Lederach'ın ilişki inşası (relationship building) önerileriyle desteklenir. Lederach (1969) göre barış, yalnızca şiddetin yokluğu (negatif barış) değil, adaletin, işbirliğinin ve yapısal eşitliğin varlığıdır. Benzer biçimde John Paul Lederach (1997) da barışın sürdürülebilir olabilmesi için “ilişki inşası”nı ön plana çıkarır. 2023 tarihli çalışmada, hibrit savaşın neden olduğu çok boyutlu tahribatın yine çok boyutlu, hibrit yöntemlerle onarılabilceği bu literatürle ilişkilendirilmiştir.

Bununla birlikte “hibrit barış” kavramı, barış çalışmaları literatüründe özgün bir katkı iddiası taşıırken, iki önemli eleştiriye açıktır. İlki, kavramın normatif fazlalığıdır: yani barışın

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

hem demokratikleşme, hem insan hakları, hem kamu diplomasisi, hem de kültürel diyalog yoluyla aynı anda sağlanabileceğini varsayması, pratikte aşırı idealist bir çerçeve oluşturur. İkincisi ise operasyonel belirsizliktir: hibrit barışın nasıl uygulanacağı, hangi aktörlerin bu süreci yürüteceği ve hangi ölçütlerle başarı sayılacağı konusunda netlik bulunmamaktadır.

2025 sonu itibarıyla bu eleştiriler daha belirgin hâle gelmiştir. Çünkü Rusya-Ukrayna savaşı, hibrit savaşın doğası gereği “total” bir karaktere bürünmüş; yani barışa dönük her girişim aynı zamanda bir stratejik hamleye dönüşmüştür. Örneğin, insani koridorlar, esir takasları veya tahıl anlaşmaları bile tarafların diplomatik puan kazandığı hibrit araçlara dönüşmüştür. Bu durum, hibrit barışın temel varsayımı olan “çok aktörlü iyi niyet işbirliği” modelini büyük ölçüde geçersiz kılmıştır.

Hibrit Savaş ile Hibrit Barış Arasındaki Diyalektik

Kuramsal düzlemde hibrit savaş ve hibrit barış, birbirine zıt gibi görünse de aslında aynı yapısal mantığın iki yüzüdür. Her ikisi de çok katmanlı etkileşimlerin, teknolojik ve bilişsel araçların merkezde olduğu bir güvenlik paradigmasına dayanır. 2023 yılına ait çalışmada bu diyalektik, “savaşın hibrit doğası barışın da hibrit olmasını zorunlu kılar” biçiminde ifade edilmişti. Ancak 2025 itibarıyla sahada görülen gerçeklikler, bu önermenin tek yönlü olduğunu göstermektedir. Zira hibrit savaş, doğası gereği barışın zeminini daraltmakta; yani hibrit araçlar, barışı inşa etmekten çok, kontrolü sürdürmek için kullanılmaktadır (Kofman ve Rojansky, 2015; Galeotti, 2018b; Pomerantsev, 2019).

Bu nedenle hibrit barışın öncül varsayımı, yani savaşta kullanılan araçların barışta da uzlaşma için dönüştürülebileceği, pratikte doğrulanmamıştır. Bilakis, hibrit araçlar savaşın “uzatılmış” biçimlerine dönüşmüştür. Örneğin, bilgi savaşı ve dezenformasyon, savaş sonrası dönemde dahi tarafların kendi anlatılarını meşrulaştırmak için sürdürdüğü bir rekabet alanıdır. Aynı şekilde ekonomik yaptırımlar, “barış baskısı” değil, “kalıcı cezalandırma” aracı hâline gelmiştir.

Bu noktada hibrit barış ile hibrit savaş arasındaki ilişkiyi, diyalektik değil, diastatik (fark yaratan) bir ilişki olarak tanımlamak gerekir. Yani hibrit savaş, barışın dönüşümünü değil, barışın ertelenmesini üretmektedir. Bu durum, özellikle 2024–2025 yıllarında savaşın uzamasıyla birlikte belirginleşmiştir: taraflar arasında kalıcı bir barış anlaşması yapılamamış, aksine geçici ateşkesler “hibrit barışın ikameleri” olarak ortaya çıkmıştır.

Barışın Normatif ve Gerçekçi Yorumları

Hibrit barışın teorik gücü, değer temelli (aksiyolojik) yaklaşımında yatmaktadır; ancak zayıflığı da buradadır. Zira uluslararası ilişkiler alanında değer temelli yaklaşımlar, çoğu durumda güç temelli pratiklerle yapısal bir gerilim içerisindedir. Realist kuram, barışın ancak güç dengesinin sonucu olabileceğini savunur; neoklasik realizm ise bu dengeyi iç politika faktörleriyle birlikte değerlendirir. Rusya-Ukrayna savaşı bu açıdan tipik bir örnektir: taraflar, ahlaki üstünlük iddialarını sürdürse de, barış arayışları esasen stratejik pozisyon elde etme çabasıyla iç içedir.

Bu nedenle hibrit barış, normatif olarak çekici bir ideal olsa da, realist açıdan sürdürülebilir değildir. Çünkü hibrit savaş ortamında her uzlaşma aynı zamanda yeni bir taktik avantaj yaratır; dolayısıyla barış, nihai bir hedef değil, bir ara istasyon hâline gelir. 2025 itibarıyla uluslararası sistemde görülen eğilim, bu tespiti doğrular niteliktedir: uzun soluklu ateşkesler, donmuş çatışmalar ve diplomatik “soğuma bölgeleri” yaygınlaşmıştır.

Sonuç olarak hibrit barış, kavramsal olarak barışın genişletilmiş hâlini ifade etse de, pratikte hibrit savaşın yansıma alanı olmuştur. Bu çerçevede 2023'te ortaya atılan hibrit barış tezi, savaşın erken evresinde taşıdığı umut ve idealizmini koruyamamış; 2025 itibarıyla yerini daha karmaşık, daha güç temelli bir jeopolitik gerçekliğe bırakmıştır.

Ampirik Gözden Geçirme: 2023–2025 Arası Gerçekler

Kiev'in Direnişi ve İlk Yılın Sonuçları

Bu döneme ilişkin taktik düzeydeki gelişmeler, hibrit savaşın operasyonel boyutunun da dönüşümünü göstermektedir. Bu çerçevede çalışmanın devamında yer alan analizler, savaşın 2023–2025 evresinde taktik ve stratejik düzlemde geçirdiği değişimi birlikte değerlendirmektedir. 2023 tarihli değerlendirmede, savaşın ilk aşamasına ilişkin genel kanaat, Rusya'nın kısa sürede Kiev'i ele geçiremeyeceği, ancak Donbas ve Kırım hattında belirli kazanımlar elde edeceği yönündeydi. Bu öngörü büyük ölçüde doğrulanmıştır. Şubat 2022'de başlayan işgal girişiminde Rus ordusu, Belarus üzerinden Kiev'e doğru ilerlemiş; ancak Ukrayna ordusunun kararlı direnişi, şehir savaşındaki dezavantajlar ve Batı'dan gelen istihbarat desteği sayesinde bu ilerleme başarısız olmuştur. 2023 ortalarında Rus birlikleri Kiev hattından geri çekilmiş, savaş Donbas, Zaporijya ve Herson bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Institute for the Study of War [ISW], 2023).

Bu süreçte Ukrayna, klasik harp normlarını aşan bir direniş modeli geliştirmiştir. NATO üyesi ülkelerden sağlanan istihbarat, HIMARS roket sistemleri (tekerlekli, yüksek hareket kabiliyetine sahip, ABD yapımı bir çoklu roketatar platformu; batılı yardım paketlerinde yer

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

aldı) (U.S. Department of Defense, 2024; Glanville ve Pattison 2024), insansız hava araçları (keşif ve hedef tespiti için kullanılan hem ticari hem askeri sınıf UAV'lar) ve elektronik harp kabiliyetleri (radar ve iletişim sistemlerini karıştırma/engelleme amaçlı sistemler) sayesinde Ukrayna ordusu, konvansiyonel olarak üstün bir düşmana karşı asimetrik bir savunma yürütmüştür. Bu durum, 2023'te yayımlanan bir çalışmada vurgulanan "hibrit savaş" tanımını doğrulamış, hatta daha ileri taşımıştır: Ukrayna'nın direnişi, askeri kapasite kadar bilgi yönetimi ve uluslararası kamuoyu desteği sayesinde de şekillenmiştir. Ayrıca, donör ülkeler tarafından verilen veya verilmesi planlanan F-16 savaş uçakları da bu bağlamda dikkate alınmalıdır (Koeltzow vd., 2024).

2024'e gelindiğinde ise, sahadaki bu araçsal destekler ve istihbarat akışı, Ukrayna'nın taktik doktrininde niteliksel bir dönüşümü tetiklemiştir. Bu dönemde Ukrayna ordusu, stratejik taarruz konseptinin bir gereği olarak harekât alanında "çok katmanlı savunma doktrini" (multi-layered defense) uygulamaya başlamıştır. Stratejik taarruz; büyük çaplı harekâtlarda, geniş cepheler ve yaygın harekât alanları boyunca, hem taarruzi hem de tedafüi harekât nevelerinin aynı anda ve birbirini tamamlayacak şekilde eşgüdümlü olarak kullanıldığı bütüncül bir konsepti ifade etmektedir. Bu çerçevede, cephe hattı, cephe gerisi ve düşman derinliklerinde eşzamanlı olarak icra edilen elektronik karıştırma faaliyetleri, aldatma ve yanıltma maksatlı sahte hedef üretimi (decoy tactics) ile mobil topçu unsurlarının ateş desteği, hasmın komuta-kontrol yapısını zayıflatmayı, muharebe tertibini çözmeyi ve genel muharebe etkinliğini kademeli olarak etkisiz hâle getirmeyi amaçlamıştır.

Bu kapsamda özellikle Bayraktar TB2, Switchblade ve Lancet tipindeki insansız sistemlerin karşılıklı ve yoğun kullanımı, taktik seviyede keşif-gözetleme, hassas taarruz ve karşı-taarruz faaliyetlerinin ayrılmaz bir unsuru hâline gelerek hibrit savaşın taktik katmanını belirlemiştir. Ukrayna'nın "mission command" yaklaşımı (taktik özerklik ve saha inisiyatifi), alt kademelere daha geniş karar alma serbestisi tanıyarak klasik komuta hiyerarşisini esnetmiş; bu durum, muharebe sahasında sürat, esneklik ve adaptasyon kabiliyetinin artırılmasına imkân sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler, hibrit savaşın yalnızca kinetik unsurlarla sınırlı kalmadığını; taktik düzeyde dahi bilişsel, teknolojik ve organizasyonel bileşenlerle bütünlük bir yapı arz ettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

2023–2025 yılları itibarıyla yaşanan gelişmeler, hibrit savaşın yalnızca sahadaki askeri çatışmalarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda sivil, bilişsel ve bilgi alanlarında da eşzamanlı olarak yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda 2023 tarihli çalışmada kamu

diplomasisi, hibrit barışın önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, savaşın erken safhasında uluslararası kamuoyunun mobilizasyonu ve normatif destek üretimi açısından geçerli bir çerçeve sunmaktaydı. Ancak savaşın uzamasıyla birlikte kamu diplomasisinin işlevi belirgin biçimde dönüşmüştür. Bu süreçte kamu diplomasisi, barış inşasını destekleyen bir araç olmaktan ziyade, tarafların kendi anlatılarını güçlendirdiği ve karşı tarafın meşruiyetini aşındırmaya yöneldiği bir bilgi savaşı enstrümanı hâline gelmiştir. Dolayısıyla burada söz konusu olan bir kavramsal çelişki değil, hibrit savaş koşullarında aynı aracın farklı evrelerde farklı işlevler üstlenmesidir.

Bu kapsamda bilhassa Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy'nin savaş boyunca yürüttüğü kamu diplomasisi, uluslararası medya konuşmaları, çevrim içi liderler toplantıları/zirveleri, sosyal medya mobilizasyonu, hibrit savaşın sivil yüzünü temsil etmiştir. Bu olgu, 2023 tarihli çalışmada öne sürülen “barışın kamu diplomasisiyle inşa edilebileceği” tezine sınırlı ölçüde katkı sağlamış olsa da, çatışmanın nihai olarak ateşkese ve barışa evrilmesini güvence altına almak için tek başına yeterli olmamıştır.

Rusya'nın Uyarlanma Süreci

2023 sonrasında Rusya, başlangıçta öngörülmeven bir dayanıklılık göstermiştir. Batı yaptırımlarının ve ekonomik izolasyonun kısa sürede rejimi çökerteceği yönündeki tahminler gerçekleşmemiştir. Aksine, Rus ekonomisi enerji ihracatını Asya pazarlarına yönlendirerek, özellikle Çin, Hindistan ve Körfez ülkeleriyle, yeni bir ticaret ağı kurmuştur. Bu süreçte Rusya'nın gayri safi yurt içi hasılası, savaş öncesine göre kısmi bir daralma yaşamış, fakat çöküşe girmemiştir. Ruble'nin değeri ilk yılın ardından kısmen dengelenmiş, iç talep devlet destekli sanayi programlarıyla sürdürülmüştür.

Bu gelişmeler, 2023 makalesindeki “Rusya'nın muhtemel Pirus zaferi” öngörüsünü kısmen doğrulamaktadır: Rusya askeri olarak belirli bölgelerde ilerleme sağlamış, ancak ekonomik ve diplomatik olarak ağır maliyet ödemiştir. Yine de bu maliyet, Putin yönetiminin iç meşruiyetini çözecek düzeye ulaşmamıştır. Aksine, savaşın uzun sürmesi, Rusya içinde bir “kuşatma psikolojisi” yaratarak rejimin konsolidasyonuna hizmet etmiştir. Bu olgu, hibrit savaşın önemli bir özelliğine işaret eder: savaş, yalnızca dış politik bir araç değil, iç politik bir mobilizasyon stratejisidir.

Rusya'nın savaşın uzaması ile birlikte uygulamaya koyduğu yeni strateji “sürdürülebilir yıpratma savaşı” olarak tanımlanabilir. Bu strateji, kısa sürede kesin zafer elde etmekten ziyade,

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

karşı tarafın kaynaklarını tüketmeye ve Batı ittifakı içinde yorgunluk yaratmaya yöneliktir; sahada da söz konusu stratejinin somut uygulamalarına tanık olunmuştur.

Bu uygulamalar, Rus ordusunun ‘savunma derinliği’ (defense-in-depth) ve ‘aşamalı taarruz’ (phased offensive) modellerine yönelmesiyle belirginleşmiştir. 2024 ortalarından itibaren Rus kuvvetleri, Orlan-10 gibi keşif dronları ile Lancet ve Shahed tipi taarruz/loitering-munitions kombinasyonlarını yoğun biçimde kullanarak Ukrayna’nın topçu bataryalarını, ikmal hatlarını ve komuta-kontrol düğümlerini hedef almıştır. Bu taktik, hem hedefleme hassasiyetini artırmış hem de konvansiyonel topçu üstünlüğünü kısmi olarak yeniden tesis etmeye yönelik bir etki yaratmıştır.

Ayrıca cephe hattı boyunca tahkim edilmiş savunma hatları, geniş mayın tarlaları ve lojistik koridorlarının sistematik mayınlanması ile Ukrayna karşı-taarruzları kanallaştırılmış ve yavaşlatılmıştır. Bu unsurlar, klasik manevra savaşı anlayışının yerini kontrollü yıpratma (attrition) yaklaşımına bıraktığını göstermektedir; dolayısıyla çatışma, yoğunluğu zaman içinde düşen fakat kalıcılığı artan bir yıpratma paradigmasına evrilmiştir.

NATO’nun Genişlemesi ve Jeopolitik Dönüşüm

2023–2025 döneminin en çarpıcı gelişmelerinden biri, savaşın doğrudan sonucu olarak NATO’nun genişlemesi olmuştur. Finlandiya 2023’te, İsveç ise 2024 başında ittifaka katılmıştır. Bu gelişme, Rusya’nın “Batı sınırlarını güvenceye alma” hedefinin tam tersi bir sonuç doğurmuştur. Rusya’nın güvenlik endişesiyle başlattığı savaş, Batı blokunun askeri bütünlüğünü güçlendirmiştir.

Bununla birlikte NATO içindeki siyasi uyum tam değildir. 2024–2025 döneminde bazı Avrupa ülkelerinde, Macaristan ve Slovakya’da belirgin biçimde, hatta kısmen Almanya’da, “savaş yorgunluğu” ve “Ukrayna’ya koşulsuz destek” politikasına yönelik eleştiriler artmıştır. ABD’de ise 2024 seçimlerinden sonra yönetim değişikliği, Ukrayna’ya verilen askeri yardımın kısmen yavaşlamasına yol açmıştır. Bu durum, hibrit savaşın bir başka boyutunu göstermektedir: savaş, yalnızca cephede değil, ittifakların iç dayanıklılığı üzerinden de yürütülmektedir. Rusya bu kırılmaları ustaca kullanmış, enerji fiyatları ve göç baskısı gibi araçlarla Avrupa kamuoyunda “barışçıl çözüm” söylemini güçlendirmiştir. Ancak bu barış çağrısı, 2023 makalesinde öngörülen “hibrit barış”ın değil, “stratejik ara”nın yansımasıdır. Başka bir deyişle, hibrit savaşın sürdürülebilirliği, hibrit barışın imkânını ortadan kaldırmıştır.

Küresel Stratejik Denklem: ABD–Çin Rekabeti ve Rusya’nın Yapısal Rolü

Bu çerçevede 2024–2025 döneminin daha geniş jeopolitik bağlamı dikkate alındığında, Ukrayna savaşının Batı ittifakının yalnızca iç uyumunu değil, aynı zamanda küresel stratejik önceliklerini yeniden tanımladığı görülmektedir. ABD açısından uzun vadeli güvenlik mimarisi, esasen Hint-Pasifik’te Çin ile yaşanması muhtemel güç rekabetine hazırlık üzerinden şekillenmektedir. Nitekim son ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi (2025), Çin’i birincil ve kapsamlı stratejik rakip olarak konumlandırırken, Rusya’yı küresel sistemde bozucu fakat ikincil bir tehdit ekseni olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Rusya’nın saldırgan revizyonizminin Batı’yı hızla askerî kapasite artırmaya zorlaması, Washington için stratejik açıdan “ikincil fakat faydalı” bir etki yaratmıştır; çünkü Avrupa’nın savunma yatırımlarını hızlandırması, ABD’nin küresel yük paylaşımı lehine dönüşümü desteklemektedir. Yeni strateji belgesi ayrıca Avrupa’nın güvenlik sorumluluğunu daha fazla üstlenmesinin, ABD’nin uzun vadeli Çin odaklı caydırıcılık doktrinini güçlendirdiğini vurgulamaktadır.

Hatta bazı analizlerde, ABD’nin orta vadede Rusya’yı tamamen dışlamak yerine, Çin’e karşı oluşabilecek daha büyük bir jeopolitik kırılma öncesinde “kontrollü biçimde sisteme yeniden eklemenin” Washington politik düşüncesi içinde tartışıldığı ileri sürülmektedir (Cooley, 2025). Her ne kadar savaş koşulları böyle bir yakınlaşmayı fiilen imkânsız kılsa da, Rusya’nın revizyonist politikalarının Batı’yı stratejik konsolidasyona zorlaması, ABD’nin Çin’i dengeleme gündemi açısından hibrit savaşın ve/veya hibrit barışın beklenmedik bir yan etkisi olarak değerlendirilebilir (U.S. National Security Strategy, 2025).

Ukrayna’nın Ekonomik ve Toplumsal Direnci

Ukrayna açısından savaşın dördüncü yılı, hem toplumsal dayanıklılığın hem de ekonomik adaptasyon kapasitesinin eşzamanlı olarak sınındığı bir safhayı temsil etmektedir. 2025 yılı başı itibarıyla Ukrayna nüfusunun yaklaşık dörtte birinin ya ülke dışında mülteci konumunda bulunması ya da ülke içinde yerinden edilmiş olması, savaşın toplumsal dokuda yarattığı derin etkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Yoğun bombardımanlar ve altyapıya yönelik sistematik saldırılar sonucunda enerji, ulaşım ve sanayi tesislerinde ciddi kayıplar yaşanmış; bu durum sanayi üretiminde kayda değer düşüşlere yol açmıştır.

Bununla birlikte Ukrayna toplumu, yüksek sivil örgütlenme kapasitesi, yerel yönetimlerin esnekliği ve gönüllülük temelli dayanışma ağları sayesinde savaş ekonomisine uyum sağlamayı başarmıştır. Tarım sektörü, özellikle ihracat rotalarının kısmen yeniden işler hâle getirilmesiyle birlikte sınırlı da olsa toparlanma eğilimi göstermiş; bilişim ve dijital

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

hizmetler sektörü ise uzaktan çalışma ve dış kaynaklı talepler sayesinde görece dirençli bir yapı sergilemiştir. Batılı ülkelerden sağlanan mali, teknik ve insani yardımlar, devletin temel kamu hizmetlerini sürdürmesini mümkün kılmış; sağlık, eğitim ve sosyal destek mekanizmalarının tamamen çökmesini engelleyen kritik bir dış destek unsuru olarak öne çıkmıştır.

Bu bağlamda Ukrayna'nın ekonomik ve toplumsal direnci, yalnızca savaşın yol açtığı yıkımı telafi etmeye yönelik bir savunma refleksi değil; aynı zamanda uzun süreli bir çatışmayı sürdürebilme iradesinin ve kapasitesinin temel dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Söz konusu direnç mimarisi, askeri sahadaki strateji ve taktik tercihlerin de şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Savaşın Askerî Taktik ve Nosyonel Veçhesi: Stratejik Tarruz ve Karma Operasyonel Spektrum

Ekonomik ve toplumsal direnç kapasitesinin sağladığı bu zemin üzerinde çatışma, stratejik taarruz konseptinin güncel yorumuna uygun biçimde, tarafların yalnızca askerî cephede değil; diplomatik, ekonomik, enformasyonel ve toplumsal alanlarda da eşzamanlı olarak hem stratejik savunma hem de stratejik taarruz araçlarını kullandığı çok boyutlu bir karakter kazanmıştır. Bu çerçevede savaş, operasyonel düzeyde uzun vadeli, planlı ve çok katmanlı askerî faaliyetlerle şekillenen bir yıpratma savaşı (war of attrition) niteliğine evrilmiştir (Şengöz, 2023).

Bu noktada Ukrayna benimsediği her seviyede inisiyatif üretmeyi amaçlayan bütüncül ve aktif bir harekât anlayışı ile bir taraftan klasik statik cephe savunması ile uyumlu olarak mevzi düzeltmeleri ve kontrollü geri çekilmeler yoluyla hatlara katı biçimde bağlı olmayan, esnek ve derinlikli bir alan savunması icra ederken; diğer taraftan her seviye ve fırsatta karşı-taarruzlarla savunmasının bütünlüğünü, düşman gerisine gerçekleştirdiği bozucu tarruzlar ve yıpratma harekâtı ile de hasım kuvvetlerini personel, mühimmat ve moral bakımından etkisizleştirmeyi ve böylece savaşa azim ve iradesini kırmayı hedefleyen bir konsepti tatbik etmeye gayret etmektedir.

Bu bakımdan devam eden askerî harekât, yıpratma savaşı (attrition warfare) yaklaşımı (Bartholomees, 2010; Headquarters Department of the Army, 2022) ile stratejik taarruzun bu çalışma kapsamında ele alınan kavramsal çerçevesi (Şengöz, 2023) birlikte dikkate alındığında, modern çatışma ortamında taarruz ve savunma harekâtlarının keskin biçimde ayrılmadığını; aksine tarafların farklı zaman, mekân ve kuvvet seviyelerinde bu iki harekât türünü eşzamanlı olarak icra ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, 2023 yılında ileri sürülen “Rusya kısa

vadede üstünlük sağlasa da uzun vadede çökecek” varsayımını kısmen zayıflatmaktadır. Zira 2025 itibarıyla savaş, taraflardan hiçbirinin kesin bir askerî zafer elde edemediği; buna karşın her iki tarafın da geri çekilmeye yanaşmadığı, karşılıklı yıpratma temelinde işleyen bir denge üretmiştir. Nitekim güncel analizler, büyük güçler arasındaki çatışmalarda yıpratma temelli savaş anlayışının yeniden belirginleştiğine işaret etmektedir (Vershinin, 2024).

Bu sürecin bütüncül değerlendirilmesi, modern harp teorisinde “karma operasyonel spektrum” (hybrid operational spectrum) kavramı ile açıklanabilir. 2024 sonrasında Ukrayna ve Rusya ordularının uygulamaları, yalnızca taktik düzeydeki Clausewitzçi hedef-yıpratma dengesinin ötesine geçerek enerji altyapısı, tedarik zincirleri, bilgi akışı ve toplumsal moral gibi askerî olmayan ancak doğrudan savaşın sonucunu etkileyen hedefleri de kapsamıştır. Bu yönüyle hibrit savaş, salt askerî kuvvet kullanımını aşan; ulusal direnç mimarisini topyekûn hedef alan bütüncül bir taarruz ve karşı-taarruz biçimi olarak tezahür etmiştir.

Küresel Bloklaşmanın Derinleşmesi

Savaşın dördüncü yılında gözlemlenen en önemli yapısal dönüşüm, küresel bloklaşmanın hızlanmasıdır. 2023’teki makalede, demokratik ve otoriter rejimler arasındaki küresel rekabetin derinleşeceği öngörülmüştü. 2025 itibarıyla bu öngörü tam anlamıyla gerçekleşmiştir; ancak sonuç, beklenenden daha kalıcı bir kutuplaşmadır. Batı ittifakı (ABD, AB, NATO, Japonya, Güney Kore, Avustralya) Rusya’ya karşı ekonomik ve diplomatik yaptırımları sürdürürken; Çin, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika’nın öncülük ettiği BRICS bloğu, alternatif bir ekonomik sistem kurma yoluna gitmiştir. 2024’te BRICS bankasının uluslararası ödemelerde dolara alternatif “BRICS Coin”i test etmesi, finansal bloklaşmanın sembolü olmuştur.

Bu süreçte enerji, gıda ve nadir element tedarik zincirleri jeopolitik araçlara dönüşmüştür. Böylece savaş, yalnızca Ukrayna topraklarında değil, küresel ekonomik sistemde de hibrit biçimde sürmektedir. Bu olgu, hibrit barış kavramının sınırlarını gözler önüne sermektedir. Savaşın etkileri artık yalnızca cephelerde değil, küresel tedarik zincirlerinde, finansal sistemlerde ve bilgi akışlarında hissedilmektedir.

2023 Tezinin Gerçekleşme Düzeyi

Aşağıdaki tablo, 2023 makalesinde öne sürülen başlıca öngörülerin 2025 itibarıyla gerçekleşme durumunu özetlemektedir.

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

Tablo: 1. Yazar Tarafından 2023 Yılında Öne Sürülen Tezlerin Gerçekleşme Oranı

2023 Tezi	2025 Gözlemi	Değerlendirme
Kiev kısa sürede düşmeyecek, Ukrayna direnecek	Kiev hâlen bağımsız; savaş cephe savaşı niteliği kazandı	Gerçekleşti
Rusya'nın kazanacağı zafer "Pirus zaferi" olur	Rusya ekonomik olarak yıprandı, ancak stratejik çöküş yaşamadı	Kısmen gerçekleşti
Putin rejimi savaşın sonunda zayıflar veya çöker	Putin iktidarını koruyor, rejim konsolide oldu	Gerçekleşmedi
Batı Ukrayna'nın birleşir	kamuoyu yanında İlk iki yıl birleşti, 2024'ten sonra "yorgunluk" ve bölünme görüldü	Kısmen gerçekleşti
Kamu diplomasisi barışı destekler	Savaş koşullarında kamu diplomasisi, bilgi savaşının bir parçası hâline gelerek propaganda işlevi üstlendi	Gerçekleşmedi / Yön değiştirdi

Bu tablo, hibrit barış tezi açısından önemli ve yapısal bir gerçeğe işaret etmektedir: barışın inşası sürecinde merkezi bir rol üstlenmesi beklenen toplumsal, ekonomik ve diplomatik araçlar, savaşın hibrit ve süreklilik arz eden doğası içinde işlevsel bir dönüşüme uğramıştır. Uzlaşmayı, karşılıklı bağımlılığı ve normatif yakınlaşmayı teşvik etmesi beklenen toplumsal, ekonomik ve diplomatik araçlar fiilen tersine çevrilerek çatışmanın ve rekabetin araçlarına dönüşmüştür. Bu kapsamda:

- Toplumsal dayanışma mekanizmaları barışçıl bütünleşme yerine kutuplaşmayı derinleştirmiştir.
- Ekonomik ilişkiler barış üretici bir etkileşim alanı olmaktan çıkarak stratejik baskı ve yıpratma enstrümanları hâline gelmiştir.
- Diplomatik girişimler ise müzakere ve uzlaşma zeminleri yaratmaktan ziyade, güç mücadelesinin ve meşruiyet rekabetinin uzantısı olarak işlev görmüştür.

Bu dönüşüm, hibrit barış yaklaşımının temel varsayımlarını sorgulamayı zorunlu kılmakta ve barışın, savaşın dışında ve sonrasında inşa edilen istikrarlı bir durumdan ziyade, çatışmanın içinde sürekli olarak yeniden tanımlanan kırılgan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Savaşın Kalıcılığı

2025 itibarıyla Rusya-Ukrayna savaşı, ne klasik anlamda kazanılabilen bir savaş ne de tam olarak dondurulabilen bir çatışmadır. Bu “kalıcı ara durum”, hibrit savaşların tipik özelliği olan sürekli kriz hâlini üretmiştir. Enerji fiyatları, gıda güvenliği, siber saldırılar, propaganda kampanyaları gibi unsurlar, savaşın küresel yankılarını sürdürmektedir.

Dolayısıyla, 2023 makalesinde ileri sürülen “hibrit barışın inşası” hedefi, yerini “hibrit denge”ye bırakmıştır. Bu yeni durum, savaşın sona ermesinden çok, savaşın yönetilmesini ön plana çıkarır. Artık devletler, barışı tesis etmekten ziyade, savaşın yan etkilerini yönetilebilir düzeyde tutmayı hedeflemektedir. Bu, uluslararası sistemin yeni normu hâline gelmiştir: ne savaş ne barış, ama sürekli hibrit gerilim.

Hibrit Barıştan Hibrit Bloklaşmaya: Yeni Jeopolitik Gerçeklik

Hibrit Barışın Gerçekleşemeyen Vaadi

2023’te ortaya atılan hibrit barış kavramı, savaşın askeri değil, bilişsel ve toplumsal yönlerine odaklanan bir paradigmaydı. Varsayım, eğer savaş “hibrit” karakterdeyse, barış da çok katmanlı ve kapsayıcı biçimde inşa edilebilir olmalıydı. Ancak 2025 itibarıyla gözlemlenen gelişmeler, bu varsayımın tersine döndüğünü göstermektedir: hibrit savaşın araçları, barışı inşa etmek yerine blokları kalıcılaştıran mekanizmalara dönüşmüştür.

Bu çerçevede hibrit barış anlayışı, pratikte beklenen ölçüde kurumsal karşılık bulamamış ve kalıcı bir barış mimarisi üretmeye elverişli bir zemin oluşturamamıştır. Bunun temel nedeni, hibrit savaşın doğası gereği uzlaşma alanlarını daraltması ve barışa yönelik girişimlerin çoğunu, daha ortaya çıkış aşamasında, stratejik rekabetin bir parçası hâline getirmesidir. Dolayısıyla hibrit barış, tamamen başarısız bir kavramsallaştırma olmaktan ziyade, hibrit savaş koşullarında sınırlı ve geçici etki üretebilen bir yaklaşım olarak tezahür etmiştir.

Hibrit barış, ideal olarak farklı çıkar gruplarını, kültürleri ve bilgi akışlarını buluşturan bir “ara form” olmalıydı; fakat hibrit savaşın doğası gereği bu alan, karşılıklı güven yerine karşılıklı manipülasyonun zemini hâline gelmiştir. Örneğin, kamu diplomasisi ve medya alanında yürütülen faaliyetler, artık karşı tarafın moralini zayıflatma ve iç istikrarını bozma amacıyla kullanılmaktadır. Benzer biçimde ekonomik işbirliği projeleri, enerji tedarik zincirleri veya insani yardımlar bile stratejik pazarlıkların aracı hâline gelmiştir. Bu durum, hibrit barışın “çok aktörlü işbirliği” idealini, “çok katmanlı rekabet” gerçeğine dönüştürmüştür. Artık uluslararası sistemde barışın temel mantığı, rekabetin yönetilmesi üzerine kuruludur. Yani

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

barış, çatışmanın yokluğu değil, çatışmanın kontrollü devamlılığı hâline gelmiştir. Bu da bizi yeni bir kavrama götürür: hibrit bloklaşma.

Hibrit Bloklaşma Kavramı

Hibrit bloklaşma, klasik Soğuk Savaş dönemi bloklaşmasından farklı olarak, yalnızca askerî ittifaklar veya ideolojik kutuplaşmalarla tanımlanmaz. Bunun yerine, siyasi, ekonomik, teknolojik ve bilişsel alanların iç içe geçtiği, çok katmanlı bir güç rekabetine işaret eder. 2023'teki analizde öngörülen “Batı–Doğu ekseninde yeni bölünme” eğilimi, 2025 itibarıyla kurumsallaşmış bir yapıya bürünmüştür:

Batı Bloku (NATO, AB, ABD müttefikleri): Demokratik değerler, insan hakları, serbest piyasa ve liberal kurumlar söylemi etrafında birleşmiştir.

Doğu veya Küresel Güney Bloğu (Rusya, Çin, BRICS ülkeleri): Egemenlik, çok kutupluluk, Batı merkezli sistemin reddi gibi argümanlarla meşruiyet üretmektedir.

Bu iki blok arasındaki rekabet, askeri düzeyin ötesinde; finansal sistemler, teknoloji tedarik zincirleri, medya ekosistemleri ve kültürel semboller düzeyinde yürümektedir. Yani hibrit bloklaşma, hibrit savaşın kurumsallaşmış hâlidir.

Örneğin, Batı'nın Ukrayna'ya verdiği destek sadece askeri yardımlarla sınırlı değildir; aynı zamanda bilgi akışının yönetilmesi, dezenformasyonun engellenmesi ve ekonomik yaptırımların eşgüdümlü biçimde uygulanması gibi hibrit araçları içerir. Buna karşılık Rusya ve Çin, alternatif medya platformları, dijital ödeme sistemleri ve enerji ortaklıklarıyla bu “hibrit ağ”a karşı kendi ağlarını kurmaktadır. Böylece uluslararası ilişkiler, artık yalnızca devletler arası değil, ağlar arası bir rekabete dönüşmüştür.

Bilgi Alanının Kutupsallaşması

Hibrit bloklaşmanın en belirgin boyutu, bilgi ve algı alanındaki ayrışmadır. 2023'te “hibrit barış”ın önemli bir aracı olarak öne sürülen kamu diplomasisi, bugün “kamu manipülasyonu”na evrilmiştir. Sosyal medya, dezenformasyon kampanyaları ve yapay zekâ destekli propaganda, savaşın bilişsel cephesini kalıcılaştırmaktadır.

Rusya, 2023'ten itibaren kendi dijital ekosistemini, VK, RuTube, Sputnik ve RT gibi platformlar üzerinden, Batı karşıtı anlatıları güçlendirecek şekilde yeniden yapılandırma sürecini hızlandırmıştır. Bu çerçevede Moskova, dijital egemenlik politikası kapsamında hem içerik üretimini merkezileştirmiş hem de küresel bilgi alanında alternatif bir söylem ağı

oluşturmayı hedeflemiştir (Soldatov ve Borogan, 2022). Çin ise aynı dönemde özellikle Küresel Güney ülkelerine yönelik medya yatırımlarını ve içerik ortaklıklarını artırarak kendi jeopolitik perspektifini bu bölgelerde yaygınlaştırmıştır.

Öte yandan Batı da dezenformasyonla mücadele kapasitesini kurumsallaştırmış; Avrupa Birliği, 17 Şubat 2024'te yürürlüğe giren Dijital Hizmetler Yasası (Digital Services Act) aracılığıyla sosyal medya platformlarını içerik şeffaflığı, algoritmik denetim ve toplumsal risk yönetimi bakımından stratejik düzeyde düzenleme altına almıştır (European Commission, 2024).

Bu gelişmeler, bilgi alanında dijital perde olarak adlandırılabilen yeni bir bölünmeyi doğurmuştur. 20. yüzyılın “demir perdesi” fiziksel sınırlarla çizilmişti; 21. yüzyılın “dijital perdesi” ise veri, algoritma ve anlatı kontrolüyle şekillenmektedir. Böylece hibrit bloklaşma, bireylerin bilişsel düzeyine kadar inen bir kutuplaşma üretmiştir. Bu bağlamda hibrit barışın “iletişimsel yakınlaşma” ideali tamamen tersine dönmüştür.

Enerji ve Ekonomi Üzerinden Stratejik Bloklaşma

Hibrit bloklaşmanın bir diğer boyutu da enerji ve ekonomi alanındaki yeniden yapılanmadır. 2023–2025 döneminde enerji arzı, artık sadece ekonomik bir değişken değil, doğrudan jeopolitik yönlendirme ve baskı aracı hâline gelmiştir. Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığını azaltma girişimleri, kısa vadede enerji maliyetlerini artırmış; Asya, Afrika ve Orta Doğu'daki yeni tedarik hatlarını stratejik olarak öne çıkarmıştır. Buna karşılık Rusya, Çin ve Hindistan'a yönelerek alternatif bir enerji jeopolitiği inşa etmiş; enerji akışlarını Batı dışı finansal ve siyasi ağlarla bütünleştirmiştir.

Bu yeniden yapılanma süreci, özellikle enerji havzalarında yer alan ülkeler açısından gönüllü bir tercih değil, çoğu zaman cebri bir eksen değişikliği dayatması şeklinde tezahür etmektedir. Doğal gaz, petrol, nadir toprak elementleri ve kritik madenlere sahip ülkeler, Batı merkezli yaptırım rejimleri, yatırım ambargoları ve finansal erişim kısıtları yoluyla belirli bloklara hizalanmaya zorlanmaktadır. Bu zorlayıcı hizalanma, yalnızca dış politika tercihlerinin değil, iç siyasal rejimlerin de dönüşümünü hedefleyen bir baskı mekanizmasına dönüşmektedir. Enerji güvenliği söylemi altında uygulanan bu strateji, kimi ülkelerde rejim değişikliği beklentilerini açık ya da örtük biçimde gündeme taşımaktadır.

Bu bağlamda küresel ekonomi, giderek iki paralel ödeme ve finans mimarisine ayrılmaktadır: Batı'nın dolar merkezli finans sistemi ile BRICS ülkelerinin geliştirmeye çalıştığı alternatif dijital para ve takas altyapıları. Böylece finansal hibritleşme, siyasi

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

bloklaşmayı derinleştirmektedir. Enerji ihracatına bağımlı ülkeler açısından bu ayrışma, yalnızca ticari değil, varoluşsal bir sorun yaratmaktadır; zira hangi finansal sisteme entegre olunacağı, rejimin sürdürülebilirliğiyle doğrudan bağlantılı hâle gelmektedir.

Bu süreçte enerji havzalarında yer alan birçok ülke, teknik olarak “batık ülke” (stranded states) konumuna sürüklenmektedir. Enerji altyapılarına yapılan yatırımlar, yaptırımlar ve pazar kayıpları nedeniyle atıl hâle gelmekte; bu ülkeler borçlanma sarmalına girerek dış finansmana daha bağımlı hâle gelmektedir. Batıklaşma, yalnızca ekonomik bir çöküşü değil, siyasal manevra alanının daralmasını ve dış aktörlerin iç politika üzerindeki nüfuzunun artmasını beraberinde getirmektedir. Böylece enerji zengini olmak, güvenlik ve refah üretmek yerine, kırılganlık üreten bir faktöre dönüşmektedir.

Aynı zamanda uluslararası kurumlar da bu bölünmeden ciddi biçimde etkilenmektedir. Birleşmiş Milletler’in karar mekanizmaları büyük güç rekabeti nedeniyle kilitlenmekte; Dünya Ticaret Örgütü’nin yaptırım savaşları karşısında işlevselliği aşınmakta; küresel yönetim mekanizmaları norm üretme kapasitesini büyük ölçüde yitirmektedir. Enerji ve finans üzerinden uygulanan baskı rejimleri, bu kurumların “tarafsız hakem” rolüne ciddi zarar vermektedir.

Bu ekonomik hibritleşme, hibrit barışın temel varsayımlarından biri olan “karşılıklı bağımlılık yoluyla barış” anlayışını geçersiz kılmaktadır. 1990’larda neoliberal uluslararası düzenin ana argümanı, ekonomik entegrasyonun çatışmayı azaltacağı yönündeydi. Ancak 2020’lerin ortasında ortaya çıkan tablo, karşılıklı bağımlılığın artık asimetrik bağımlılık ve stratejik kırılganlık üretme aracına dönüştüğünü göstermektedir. Nitekim enerji, ticaret ve finans, barışın değil; her geçen gün daha fazla baskının, hizalamanın ve rejim mühendisliğinin sert, acımasız ve yıkıcı bir oyun alanına evrilmektedir (Farrell ve Newman, 2022).

Askerî ve Diplomatik Sonuçlar

Hibrit bloklaşma, yalnızca ekonomik veya bilgi alanında değil, diplomatik mimaride de köklü bir dönüşüm yaratmaktadır. Küresel diplomasi, artık “çok taraflı işbirliği”nden ziyade “çok katmanlı hizalanma” biçiminde işlemektedir. Devletler, bir ittifaka bütünüyle eklenmek yerine, belirli alanlarda işbirliği yapmakta; diğer alanlarda ise rekabeti sürdürmektedir. Türkiye’nin aynı anda NATO üyesi olması ve Rusya ile BRICS ülkeleriyle ticari ve enerji ilişkilerini devam ettirmesi, bu hibrit diplomasi modelinin tipik bir örneğini oluşturmaktadır.

Bu durum, hibrit barışın öngördüğü karşılıklı güven ve normatif uyum modelini aşındırmakta; onun yerine esnek, geçici ve çıkar temelli bloklar sistemini yerleştirmektedir. Bu sistemde devletler, sabit ve ideolojik bloklara değil, konjonktürel çıkar ağlarına ve risk hesaplarına bağlı hareket etmektedir. Böylece uluslararası sistem, “istikrarlı barış” anlayışından uzaklaşarak “dinamik fakat kırılğan bir denge” durumuna evrilmektedir.

Bu dinamik denge, dünyadaki jeopolitik sıcak noktaların birbirinden bağımsız değil, tek ve bütünleşik bir stratejik satranç tahtasının parçaları olarak işlemesine neden olmaktadır. Ukrayna, Gazze, Kızıldeniz, Güney Çin Denizi, Tayvan Boğazı, Kafkasya, Sahel kuşağı, İran çevresi ve Latin Amerika’daki kırılğan devlet yapıları, bu bütüncül rekabet düzeninin farklı karelerini oluşturmaktadır. Bu alanlarda bazı aktörler feda edilmekte, bazıları ise başka cephelerde elde edilen kazanımların bedeli olarak gözden çıkarılmaktadır. Bir bölgede yaşanan askerî ya da diplomatik başarı, başka bir coğrafyada hükmen galibiyet veya mağlubiyet sonuçları üretmektedir.

Latin Amerika özelinde Venezuela, bu hibrit bloklaşma düzeninin tipik ve çarpıcı bir örneğini teşkil etmektedir. Venezuela gibi enerji zengini ancak kurumsal olarak kırılğan ülkelerde, uyuşturucu ticareti, kara para aklama ağları ve kartelleşmiş ekonomi yapıları, yalnızca iç güvenlik sorunu olarak kalmamakta; büyük güçler tarafından jeopolitik baskı ve hizalama aracı olarak istismar edilmektedir. Yaptırımlar, finansal izolasyon ve siyasi delegitimasyon süreçleri, bu ülkelerde devlet kapasitesini daha da zayıflatmakta; yasa dışı aktörlerin sistem içindeki ağırlığını artırmaktadır.

Bu süreç, halkın tahammül edilemez düzeyde fakirleşmesine, temel kamu hizmetlerinin çökmesine ve kitlesel göç dalgalarına yol açmaktadır. Ancak bu insani yıkım, hibrit bloklaşma bağlamında bir “yan etki” değil; çoğu zaman siyasal yeniden hizalanmayı zorlayan bir kaldıraç işlevi görmektedir. Devlet otoritesinin zayıfladığı bu tür ülkeler, satranç tahtasında kendi hamlelerini yapabilen aktörler olmaktan çıkmakta; büyük güçlerin dolaylı hamle alanlarına dönüşmektedir.

Askerî açıdan bakıldığında hibrit bloklaşma, teknoloji merkezli rekabeti hızlandırmaktadır. İnsansız sistemler, yapay zekâ tabanlı hedefleme ve karar destek mekanizmaları, siber savunma ve saldırı ağları ile uzay tabanlı teknolojiler, yeni güvenlik alanlarını tanımlamaktadır. Bu gelişmeler, savaş ile barış arasındaki sınırı bulanıklaştırmakta; hibrit savaşın barış dönemlerinde de düşük yoğunluklu fakat sürekli biçimde sürmesini mümkün kılmaktadır. Bu nedenle savaşın sona ermesi, teknolojik ve stratejik rekabetin sona

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

erdiği anlamına gelmemektedir; barış, hibrit savaşın yönetilebilir bir evresi olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu tabloda bloklar katı yapılar olarak işlememekte; çoğu zaman ara formlar, geçici ittifaklar ve örtük uzlaşmalar üzerinden şekillenmektedir. Ancak bu esneklik, özellikle küçük ve orta ölçekli devletler için bir avantajdan ziyade artan bir kırılganlık üretmektedir. Güçlü aktörler bu belirsizlikten manevra alanı yaratırken, zayıf aktörlerin pazarlık gücü sistematik biçimde aşınmaktadır.

Bu bağlamda uluslararası hukuk giderek işlevini yitirmektedir. Egemenlik, toprak bütünlüğü, insan hakları ve sivillerin korunması gibi temel normlar, blok çıkarlarıyla çeliştiği ölçüde askıya alınmakta ya da seçici biçimde uygulanmaktadır. Hibrit bloklaşma düzeninde hukuk, bağlayıcı bir normatif çerçeve olmaktan çok, güçlü aktörlerin meşruiyet üretme ve müdahalelerini gerekçelendirme aracına dönüşmektedir. Sonuç olarak zayıf, borçlu ve kurumsal kapasitesi sınırlı ülkeler için uluslararası sistem, koruyucu bir yapı olmaktan çıkarak, daha da sert ve tahmin edilemez bir baskı ortamı üretmektedir.

Hibrit Bloklaşmanın Teorik Sonuçları

Bu yapısal dönüşüm, uluslararası ilişkiler teorileri açısından yalnızca yeni sorular değil, aynı zamanda mevcut kuramsal çerçevelerin sınırlarını da açığa çıkarmıştır. Realist kuram açısından hibrit bloklaşma, klasik güç dengesi anlayışının iki kutuplu ya da çok kutuplu yapılarla açıklanamayacak ölçüde çok katmanlı ve akışkan hâle gelmesini ifade etmektedir. Güç, artık yalnızca askerî kapasite ya da maddi kaynaklar üzerinden değil; vekâlet aktörleri, bölgesel kriz alanları, mezhepsel aidiyetler ve teknoloji-ekonomi bağlantıları üzerinden dağınık biçimde yeniden üretilmektedir.

Liberal kuram açısından bakıldığında hibrit bloklaşma, uluslararası kurumların istikrar üretme kapasitesinin zayıflaması ve karşılıklı bağımlılığın barış üretici bir unsur olmaktan çıkması anlamına gelmektedir. Kurumlar varlıklarını sürdürmekte, ancak norm koyucu ve düzen kurucu işlevlerini büyük ölçüde yitirmektedir. NATO, Birleşmiş Milletler ve bölgesel örgütler, çatışmaları çözmekten ziyade çatışmanın sınırlarını yönetmeye yönelik araçlara dönüşmektedir. Bu durum, liberal uluslararası düzenin temel varsayımlarının fiilen askıya alındığını göstermektedir.

Konstrüktivist perspektiften değerlendirildiğinde ise hibrit bloklaşma, kimliklerin ve algıların geçici değil, kalıcı biçimde ayrıştığı bir sürece işaret etmektedir. Özellikle Ortadoğu

bağlamında mezhepsel kimliklerin jeopolitik işlev kazanması, bu ayrışmayı derinleştirmektedir. Rusya'nın fiilen Şii eksenine kurduğu güvenlik ilişkileri ve ABD'nin Sünni düzenin koruyucusu rolünü sürdürmesi, çatışmanın ideolojik değil fakat kimlik temelli bir jeopolitik yapıya büründüğünü göstermektedir. Bu bağlamda kimlikler artık uzlaşılabilir değil, stratejik olarak sabitlenmiş unsurlar hâline gelmektedir.

Bu çerçevede hibrit barışın aksine hibrit bloklaşma, normatif bir gelecek tasarımı değil, mevcut uluslararası sistemin yapısal bir durumudur. Barış artık “inşa edilecek” bir ideal olmaktan çıkmış; bloklar arası sürtüşmelerin, vekâlet savaşlarının ve kırılğan devlet yapılarının yönetileceği sürekli ve teknik bir süreç hâline gelmiştir. Suriye, Yemen, Libya ve Lübnan gibi batık ya da yarı-çökmüş devletler, bu düzenin istisnası değil, aksine işleyiş mekanizmasıdır. Bu alanlarda tam istikrar değil, yönetilebilir düzensizlik tercih edilmektedir.

Bu bağlamda 2023 yılına hâkim olan idealist ve normatif yaklaşımlar, 2025 itibarıyla yerini belirgin bir pragmatik gerçekçiliğe bırakmıştır. Hibrit barış, çatışmayı aşmayı ve dönüştürmeyi hedeflerken; hibrit bloklaşma, çatışmayı ortadan kaldırmadan düzenlemeyi ve sınırlandırmayı amaçlamaktadır. Bu fark, günümüz uluslararası ilişkilerinin yönünü belirleyen temel kırılma noktasıdır. Barış artık savaşın karşıtı değil; savaşın, krizlerin ve çatışmaların yönetilebilir, kontrol altında tutulabilir ve sürekli kılınmış biçimidir.

Normatif ve Stratejik Değerlendirme

Demokrasi–Otokratik Rejim Dikotomisi Üzerine

2023 yılında ileri sürülen hibrit barış yaklaşımı, barışın değerler, normlar ve toplumsal etkileşimler üzerinden inşa edilebileceği varsayımına dayanmaktaydı. Ancak 2025 itibarıyla savaşın seyri, bu normatif varsayımların sahadaki güç ilişkileri ve kriz koşullarıyla sürekli sınındığını göstermiştir. Bu durum, aksiyolojik yaklaşımın tamamen geçersiz olduğu anlamına gelmemekle birlikte, barışın normatif ideallerden ziyade stratejik gerçeklikler ve kurumsal esneklik tarafından şekillenen bir süreç olarak yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla hibrit savaş bağlamında, demokratik veya otokratik rejimlerin performansı yalnızca rejim türüne değil, aynı zamanda kriz yönetimi kapasitesi, toplumsal meşruiyet ve stratejik koordinasyon gibi somut faktörlere bağlı olarak belirlenmektedir.

Bu bağlamda 2023 tarihli makalede, savaşın uzun vadede demokratik sistemlerin lehine sonuçlanacağı, otoriter rejimlerin ise sürdürülebilirlik krizi yaşayacağı varsayılmıştı. Bu yaklaşım, liberal barış teorisinin temel iddialarından biri olan “demokrasiler arasında savaş olmaz” önermesini örtük biçimde içeriyordu. Ancak 2025 itibarıyla Rusya-Ukrayna savaşının

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

seyri, bu dikotomik yaklaşımın sınırlarını açıkça ortaya koymuştur. Gerçekte, demokratik sistemlerin savaş performansı, halk desteği, ekonomik dayanıklılık ve bilgi yönetimi gibi unsurlara bağlıdır; bu unsurların zayıfladığı durumlarda, demokratik sistemler bile hibrit savaş koşullarında kırılgan hâle gelmektedir (Wigell, 2021; Ekiert, 2023; Freedom House, 2023). 2024–2025 döneminde Batı kamuoyunda gözlemlenen “savaş yorgunluğu” ve Ukrayna’ya yardımların sorgulanması, bu kırılganlığın tipik göstergesidir. Demokratik sistemlerin çoğulcu doğası, uzun süren krizlerde karar alma süreçlerini yavaşlatmakta, stratejik tutarlılığı zayıflatmaktadır.

Öte yandan otokratik rejimler, karar alma hızları, medya kontrolü ve toplumsal mobilizasyon yetenekleri sayesinde kısa vadede dirençli görünmektedir (von Soest, 2023; Garbe, 2025). Rusya’nın savaş süresince toplumsal istikrarını koruyabilmesi, bu duruma örnektir. Ancak bu dayanıklılık, esnekliğe değil, baskıcı istikrara dayandığı için uzun vadede kırılganlık üretir. Hibrit savaşın doğası gereği, savaş alanı kadar bilgi ve ekonomi alanlarında da mücadele verildiğinde, otokratik rejimlerin kapalı yapıları dış dünyayla etkileşimi sınırlandırmakta; bu da zamanla teknolojik ve ekonomik izolasyon doğurmaktadır (Lemmon, 2024; Bergaust, 2024).

2025 itibarıyla ulaşılan sonuç şudur: ne demokratik sistemler ne de otokratik rejimler, hibrit savaş koşullarında tek başına avantajlı değildir. Asıl fark, rejim türünden ziyade, sistemlerin kriz yönetimi kapasitesinde yatmaktadır. Hibrit savaşlar, rejim türlerinden bağımsız olarak, devletlerin uyarlanabilirlik düzeyini sınamaktadır. Bu bağlamda, hem demokratik hem de otokratik sistemlerin başarısı, kriz dönemlerinde kurumlarının esnekliği, stratejik koordinasyonu ve toplumsal meşruiyeti ne ölçüde koruyabildiklerine bağlıdır. Uzun vadeli istikrar ve etkin yönetim ise yalnızca rejim tipiyle değil, aynı zamanda liderlik kalitesi ve kurumlar arası dayanıklılık ile şekillenmektedir.

Aksiyolojik İdealizmin Gerçeklik Sınavı

2023’teki çalışmanın aksiyolojik temeli, barışın değerler, insani normlar ve kültürel etkileşim üzerinden kurulabileceği inancına dayanmaktadır. Ancak hibrit savaşın uzaması, bu değerlerin yalnızca aşındırılmadığını; aynı zamanda sistematik biçimde araçsallaştırıldığını göstermektedir. 2023’te barışın dayanakları olarak görülen demokrasi, insan hakları ve uluslararası hukuk gibi kavramlar, 2025 itibarıyla normatif rehberler olmaktan çıkarak stratejik söylem enstrümanlarına dönüşmektedir.

Bu dönüşüm, tek yönlü ya da ani bir sapma değildir; kök nedenleri tartışılmadan anlaşılması mümkün olmayan, karşılıklı beslenen bir neden-sonuç zincirinin ürünüdür. Değerlerin araçsallaştırılması, hibrit savaşın uzamasının bir sonucu olduğu kadar; hibrit savaşın sürdürülmesini mümkün kılan ön-sebeplerden biri olarak da işlev görmektedir. Başka bir ifadeyle, biri olmadan diğeri var olamamakta; değerlerin aşınması ile çatışmanın sürekliliği arasında simbiyotik bir ilişki oluşmaktadır.

Batı dünyasında insan hakları ve demokrasi vurgusu, çoğu zaman yaptırımların ve müdahaleci politikaların meşrulaştırılmasında kullanılmaktadır. Buna karşılık Rusya ve Çin gibi aktörler, “Batı’nın çifte standardı” söylemi üzerinden bu değerlere karşı alternatif bir meşruiyet alanı üretmektedir (Bull, 2025). Bu karşılıklı söylem üretimi, değerler alanını evrensel bir normlar bütünü olmaktan çıkararak, bloklar arası bir güç mücadelesinin parçası hâline getirmektedir. Böylece “değerler siyaseti”, artık bir uzlaşma zemini değil; çatışmanın ideolojik cephesini derinleştiren bir araç olarak işlemektedir.

Bu noktada temel sorun, kusursuz bir değerler sisteminin hiç var olmamış olmasıdır. Uluslararası düzen, hiçbir zaman tamamen tarafsız, kapsayıcı ya da adil bir aksiyolojik yapı sunmamıştır. Ancak hibrit bloklaşma koşullarında bu yapısal eksiklikler, bilinçli biçimde istismar edilmektedir. Taraflar, sistemin açıklarını kapatmak yerine, bu açıkları rakiplerini baskılamak için kullanmaktadır. Tarafgirlik, yalnızca politik tercihleri değil, ahlaki algıları da körleştirmekte; aktörler kendi ihlallerini görünmez kılarken, karşı tarafın ihlallerini mutlaklaştırmaktadır.

Savaşın uzaması, bireysel ve toplumsal düzeyde de derin bir ahlaki yorgunluk üretmektedir (Zasiekina ve Martyniuk, 2025). Başlangıçta Ukrayna’nın direnişi etrafında şekillenen küresel dayanışma duygusu, zamanla yerini ilgisizlik, seçici empati ve pragmatizme bırakmaktadır. Bu psikolojik kırılma, değerlerin içselleştirilmemesinin değil; sürekli olarak araçsallaştırılmasının doğal bir sonucudur. Böylece hibrit savaşın “duygusal cephesi”, yalnızca anlatılar üzerinden değil, ahlaki duyarsızlaşma üzerinden de ilerlemektedir.

Sonuç olarak, 2023’teki aksiyolojik idealizm, 2025 itibarıyla yalnızca gerçekliğin sert duvarına çarpmamakta; aynı zamanda bu duvarın nasıl ve neden inşa edildiğini de görünür kılmaktadır. Barışın değerler aracılığıyla inşa edilebileceği inancı, yerini çıkar dengeleriyle sürdürülebilir bir düzen anlayışına bırakmaktadır. Bu dönüşüm, etik bir çöküşten ziyade, mükemmel olmayan sistemlerin istismar edildiği bir jeopolitik zorunluluğun ürünüdür.

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

Değerler ortadan kalkmamakta; fakat barışı kuran normlar olmaktan çıkarak, çatışmayı yöneten araçlara dönüşmektedir.

Stratejik Gerçekçilik ve Hibrit Denge

Hibrit savaşın dördüncü yılında, devletlerin stratejik davranışlarında belirgin bir “hibrit denge” yaklaşımı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım, klasik realizmin güç dengesi ilkesini kabul etmekle birlikte, hibrit savaşın gerektirdiği çok boyutlu stratejileri de içermektedir. Artık devletler, güvenlik politikalarını yalnızca askerî kapasiteye değil, aynı zamanda bilgi yönetimine, siber savunmaya, enerji kontrolüne ve uluslararası imaj yönetimine dayandırmaktadır. Bu durum, 2023’te öne sürdüğüm “hibrit barışın” tersine, “hibrit istikrar” kavramını öne çıkarmaktadır. Hibrit istikrar, kalıcı barışın imkânsızlığını kabul eder; ancak savaşın etkilerini yönetilebilir düzeyde tutmayı hedefler. Yani savaşın tamamen bitmesi değil, kontrollü sürmesi ulusal çıkar açısından rasyonel kabul edilir.

Bu yaklaşım, Soğuk Savaş dönemindeki “karşılıklı caydırıcılık” ilkesinin güncellenmiş bir versiyonu gibidir; ancak bu kez nükleer silahlar değil, bilgi, enerji ve ekonomi araçları caydırıcılığın temeli hâline gelmiştir. Devletler, doğrudan çatışmaya girmekten kaçınarak, birbirlerini hibrit araçlarla yıpratmaktadır. Böylece barış, bir “denge sanatı”na dönüşür. Bu stratejik gerçekçilik, hibrit barış kavramının normatif sınırlarını belirginleştirir. Artık uluslararası sistemde barış, etik bir hedef değil, stratejik bir fonksiyondur. Devletler barışı, kendi çıkar alanlarını genişletmek veya statükoyu korumak için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu, barışın moral anlamını zayıflatmakla birlikte, sistemsel istikrarın sürmesini sağlayan tek gerçekçi zemin olarak görülmektedir.

Hibrit Çağda Barışın Paradoksu

Hibrit savaşların belirleyici özelliği, savaş ve barış arasındaki sınırları bulanıklaştırmasıdır. Artık barış dönemi bile “hibrit araçların” kullanımının sona erdiği bir zaman dilimi değildir. Devletler, barış süreçlerinde bile propaganda, siber müdahale ve ekonomik baskı yöntemlerini sürdürmektedir (Kubica, 2023). Bu nedenle hibrit çağın barışı, “savaşızsızlık” değil, düşük yoğunluklu mücadele anlamına gelir.

Bu paradoks, 2023’teki aksiyolojik yaklaşım açısından ciddi bir meydan okumadır. Zira barış, klasik anlamda bir “sonuç” değil, sürekli yeniden üretilen bir “durum” hâline gelmiştir. Bu yeni durumda etik değerler önemini yitirmemekte, fakat işlevsel hâle gelmektedir: değerler artık idealler değil, stratejik araçlar olarak konumlanmaktadır.

Bu bağlamda hibrit barışın geleceği, etik ve stratejinin yeni bir sentezinde aranmalıdır. Ahlaki değerlerin tamamen dışlandığı bir uluslararası düzen sürdürülebilir değildir; ancak saf idealizme dayalı bir barış da mümkün görünmemektedir. 2025 itibarıyla barışın tek sürdürülebilir biçimi, bu iki uç arasında, yani etik realizm olarak adlandırılabilir bir yaklaşımda ortaya çıkmaktadır. Etik realizm, değerleri hedef değil, yönlendirici pusula olarak kabul eder; barış arayışını güç dengesiyle, güç dengesini de insani sorumlulukla dengelemeye çalışır.

Bu çerçevede, hibrit bloklaşma süreçleri artık yalnızca devletler arası güç mücadelesi olarak değil, etik realizm perspektifinden de değerlendirilmelidir. Bazı uluslararası ilişkiler uzmanları, bu süreci “Üçüncü Dünya Savaşı’nın konvansiyonel olmayan biçimi” olarak tanımlamaktadır (Suchkov, 2021; Carnegie Endowment for International Peace, 2024). Çünkü çatışma artık belirli cephelerde değil, küresel ağlar ve sistemler üzerinde yürümektedir. Enerji tedariki, bilgi akışı, dijital altyapı, medya söylemleri ve ekonomik yaptırımlar, savaşın yeni cephesi hâline gelmiştir. Bu bağlamda, 21. yüzyılın savaşları topyekûn yıkımdan çok, topyekûn rekabetin sürekliliği anlamına gelmektedir. “Üçüncü Dünya Savaşı” kavramı artık küresel imha değil, küresel yıpratma ve çok boyutlu direnç dönemiyle özdeşleşmektedir. Bu durum, hibrit çağın barış anlayışını ve etik realizm perspektifini kökten değiştirmektedir.

Rusya-Ukrayna Savaşı Özelinde Modern Savaşın Çok Katmanlı Dinamikleri Üzerine Kavramsal Bir İzahat

Harp ve Harekât Alanı ile Sevk ve İdarenin Stratejik Önemi

Harp alanı, bir çatışmanın stratejik ve taktik boyutlarının çakıştığı geniş ve çok katmanlı ortamdır. Bu alan yalnızca cephedeki askerî unsurları değil; lojistik hatlar, komuta ve kontrol ağları, iletişim ve istihbarat sistemleri, toplum ve devlet kapasitesi gibi tüm destek unsurlarını kapsar. Harp alanı, savaşın kaderinin belirlendiği yer olup, yalnızca silahların çarpıştığı sahayı değil, çatışmayı şekillendiren görünmez ama kritik katmanları da içerir. Harekât alanı ise, savaş faaliyetlerinin fiilen yürütüldüğü somut sahayı ifade eder: cephedeki birliklerin mevzileri, hareketleri, çatışma noktaları ve operasyonel etkinlikler bu alan içinde gerçekleşir. Harekât alanı, harp alanının alt bileşeni olarak düşünülebilir; yani harekât alanındaki başarı, harp alanındaki tüm kapasitenin kordineli işleyişine bağlıdır.

Sevk ve idare, harp ve harekât alanlarının merkezinde stratejik bir işlev üstlenir. Modern savaş teorisi ve uygulaması, lojistiğin yalnızca birliklerin sahaya taşınması ile sınırlı kalmayıp, devlet bürokrasisi ve toplum kapasitesinin eşzamanlı olarak harekete geçirilmesini içerdiğini

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

vurgulamaktadır. Stratejik düzeyde lojistik yönetimi, savaş gücünün sürdürülebilirliğini sağlayan kritik bir bileşendir; bu bağlamda lojistik süreçleri, askeri strateji ile ayrılmaz bir bütün oluşturur (Karbovska vd., 2025). Modern muharebe ortamında lojistik, askerî kabiliyetin temel belirleyicisi olarak görülmekte; başarılı bir strateji, sadece manevra ve ateş gücü ile değil, aynı zamanda malzeme, ikmal hattı ve komuta-kontrol entegrasyonu ile mümkün olmaktadır (Cook, 2025). Örneğin yakın dönem çatışmalarda lojistik hedeflerin hem korunması hem de rakibin lojistik ağlarının hedef alınması, operasyonel başarı ile doğrudan ilişkilendirilmiştir (Cook, 2025; Karbovska vd., 2025). Bu nedenle sevk ve idarenin aksamaması, yalnızca sahadaki birliklerin değil, devletin tüm stratejik kapasitesinin etkinliğini sınırlayabilir.

Nitekim hiçbir savaş ne yalnızca kuru retoriklerle, ne de yalnızca mermilerle yürüyen bir süreç değildir. Bu nedenle silah, strateji ve taktikler, ancak lüzumlu maddi ve manevi unsurlar ile desteklendiğinde gerçekten bir anlam ifade eder ve etki gösterir. Cephe gerisi; moral kapasite, toplumsal dayanıklılık, bürokrasinin çevikliği, medyanın yaklaşımı, üniversitelerin bilimsel üretimi, sanayinin adaptasyon kabiliyeti ve devletin karar alma istikrarı gibi unsurların bütünleştiği bir alan olarak, meşruiyet üreten geniş bir zihniyet yapısını temsil eder. Bu unsurların her biri, doğrudan cephenin matematiğine dönüşür ve savaşın gidişatını belirler. Örneğin, Ukrayna'da psikolojik seferberlik, bilgi yönetimi ve toplumun kolektif iradesi önemli bir kuvvet çarpanı oluştururken; Rusya tarafında geniş endüstriyel kapasite ve nüfus büyüklüğü, sahadaki kayıpların uzun vadede telafi edilebilir olmasını sağlamış ve cephe gerisi derinliği, askeri zayıflığın stratejik etkisini sınırlayan bir bariyer işlevi görmüştür. Modern savaşın temel felsefesi şudur: cephe, cephenin gerisindeki iradenin dayanıklılığı kadar dayanabilir.

Milli Güç Unsurlarının Sevki İle Cephe ve Cephe Gerisi

Geleneksel askeri literatürde millî güç unsurları, genellikle askerî kapasite, ekonomik ve endüstriyel kapasite, jeopolitik konum, diplomatik etki, demografik kaynaklar, komuta ve kontrol kapasitesi ile moral ve toplumsal dayanıklılık olarak sınıflandırılmaktadır. Dikkat edilirse bu unsurların tamamı esasen büyük ölçüde cephe gerisi altyapısına referans etmektedir; zira bu unsurların tümü kat'i bir biçimde harekâtın sürdürülebilirliğini ve cephe hattının devamlılığını sağlama noktasında belirleyici rol oynar. Ekonomi, yalnızca mühimmat üretmekle kalmaz; teknolojik kapasite, keşif ve istihbarat sahasını dönüştürerek taktik ve stratejik manevra alanını genişletir; diplomasi, ittifaklar ve uluslararası etki aracılığıyla stratejik esneklik sağlar; demografik ve insan kaynakları, sürekli ikmal ve yedekleme kapasitesini temin eder; moral ve toplumsal dayanıklılık, askerî iradeyi besleyen görünmez bir kuvvet çarpanı

işlevi görür; coğrafya lojistik akışları yönlendirir ve operasyonel avantajlar yaratır; komuta ve kontrol kapasitesi ise stratejik doğrultuyu belirleyip tüm devlet aygıtını koordineli bir bütün hâline getirir. Bu çerçevede modern harpte savaş, yalnızca askerî unsurların çatışması değil, bütün bir devlet yapısının ve toplumun eşzamanlı olarak harekete geçirilmesi süreci olarak ortaya çıkar. Bu durum, modern savaş pratiğinde devlet kapasitesinin sahadaki somut etkilerini ve modern savaşın işleyiş biçimini anlamayı zorunlu kılmaktadır.

Dolayısıyla cereyan eden harplerin gürültüsü içinde sıklıkla göz ardı edilen temel bir olgudur aslında savaşların kaderinin çoğu zaman cephe gerisindeki devlet kapasitesinin görünmez katmanlarında belirlendiği hususiyeti. Zira eğer savaş mevzu bahisse dikkatler sıklıkla cepheye, yani ateş hattına ve ateş hattının hemen gerisine odaklanırken, savaşın sonuçlarını şekillendiren kilit unsurların, cephenin gerisinde şekillendiği. Nitekim cephe gerisi, cephede mücadele eden askerlerin vazifelerini yerine getirebilmeleri için lüzumlu şartları oluşturan karmaşık ama bir o kadar da hassas ve kırılabilir bir sürece ev sahipliği yapar. Bu durum, savaşın sonucunu belirleyen kilit bir faktör olarak, “kimin daha uzun süre dayanabildiği” gerçeğini görünür kılar. Savaşta haklı tarafta olmak, yani normlar, söylemler ve ahlaki üstünlük iddiaları, ancak bu dayanıklılığın üzerinde yükseldikleri ölçüde bir anlam üretebilir. Aksi hâlde değerler, sonuç üretmeyen temenniler düzeyinde kalır. Nitekim kazanan umumiyetle haklıdır ve tarih öyle ya da böyle galiplerin perspektifiyle kaleme alınır.

Modern harp pratiği göstermektedir ki savaşın sesi cephenin önünden yükselir; fakat kaderi cephenin gerisinde yazılır. Cephe önünde asker ; arkada devlet ve toplum yürür. Cephede mermiler konuşur; geride akıl konuşur. Cephe cesaret ister; gerisi sabır, organizasyon ve vizyon ister. Günümüz savaşlarından çıkan temel ders şudur: cephe gerisini ayakta tutabilen taraflar, sahada görece olarak daha sürdürülebilir bir avantaj elde eder. Bununla birlikte bu avantajlar mutlak değildir ve uzun vadeli meşruiyet, etik maliyetler ve ekonomik dayanıklılıkla sınırlanır.

Bu bahiste münhasıran denilebilir ki, Rusya-Ukrayna savaşı 21. yüzyıl harp pratiğinin ve komplikasyonlarının en önemli laboratuvarlarından biri hâline gelmiştir. Öyle ki sahadaki çatışma, orduların değil; devlet sistemlerinin ve toplumsal düzeneklerin karşılaşması olarak okunmaktadır. Nitekim ilk kez iki farklı güç eksenini, biri endüstriyel güce dayalı, diğeri ittifak temelli, böylesi uzun soluklu bir cephe gerisi sınavına tabi tutulmuştur. Kaldı ki bu süreç, eğer iyi yönetilmezse, ilerleyen dönemlerde daha geniş çaplı çatışmalara, hatta üçüncü bir dünya savaşına uzanabilecek gelişmelere de zemin hazırlayabilecek ciddiyettedir. Bu gelişmeler ışığında, sahadaki çatışma ve cephe gerisi dinamiklerinin pratikteki etkileri göz önüne alındığında, ortaya çıkan temel sonuç şudur: modern savaşlarda devletin lojistik, stratejik ve

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

toplumsal koordinasyon yetenekleri, topçu menziline veya saha manevrasından çok daha belirleyici bir rol oynamaktadır. Rusya'nın lojistik sorunları operasyonel manevra kabiliyetini sınırlamış; Ukrayna'nın Batı ile kurduğu lojistik entegrasyon, savaşın sürekliliğini sağlamıştır. Mühimmat üretim kapasitesi doğrudan sahaya yansımış; enerji altyapısına yönelik saldırılar, toplumsal direnci etkilemiştir.

Hülasa, cepheyi anlamak, öncelikle onu gerisiyle birlikte bir bütün olarak değerlendirmekle mümkündür. Cephe, elbette savaşın en somut sınav alanıdır; burada ideoloji, teori veya diplomasi değil, hakikatin en çıplak hâli geçerlidir. Bununla birlikte cephe kuvvetlerinin başarısı, en yalın hâliyle cephe gerisindeki kapasiteye bağlıdır. Nitekim modern savaşların neticesi artık yalnızca başlangıçtaki tank veya uçak sayılarına göre değil, lojistik zekâ ve bilgi sistemlerinin sürekliliğine, yani çok katmanlı işbirliği ve iletişim mekanizmaları dayalı olarak şekillenmektedir.

Hibrit Barıştan Hibrit Bloklaşmaya: Rusya-Ukrayna Savaşında Dönüşen Uluslararası Düzen (2023-2025)

2023 yılında kaleme alınan "*Rusya'nın Ukrayna'yı İşgal Girişimi Bağlamında Stratejik ve Aksiyolojik Bir Değerlendirme*" başlıklı makalede, savaşın ilk evresinde ortaya konan analiz, büyük ölçüde normatif bir çerçeveye dayanıyordu. O dönemde savaşın sonuçları belirsiz, uluslararası tepkiler yeni şekilleniyor, küresel aktörlerin pozisyonları henüz oturmamıştı. Bu nedenle önerilen "hibrit barış" kavramı, hem akademik hem de ahlaki bir gerekliliği, savaşın hibrit doğasına, barışın da hibrit yollarla cevap verebileceği bir umudu yansıtıyordu.

Ancak 2025 yılı itibarıyla bu umut, yerini daha karanlık fakat daha gerçekçi bir tabloya bırakmıştır. Savaşın dördüncü yılına girildiğinde, ne hibrit barışın öngördüğü çok katmanlı işbirliği gerçekleşmiş ne de taraflar arasında kalıcı bir uzlaşma zemini oluşmuştur. Aksine, savaşın kendisi sistemik bir dönüşüm yaratmış; uluslararası ilişkiler, hibrit barıştan çok hibrit bloklaşma biçiminde yeniden yapılanmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca jeopolitik dengeleri değil, barış kavramının anlamını da kökten değiştirmiştir.

Hibrit barış tezi, bazı açılardan doğrulanmış, bazı açılardan ise pratik gerçeklik karşısında geçersizleşmiştir. Doğrulan kısm, savaşın gerçekten de hibrit karakterinin belirleyici olduğudur: Rusya, askeri güçle birlikte bilgi, ekonomi, enerji ve diplomasi alanlarını eşzamanlı olarak kullanmış; Ukrayna ise kamu diplomasisi ve uluslararası dayanışma yoluyla direnmiştir. Bu yönüyle hibrit savaş kavramsallaştırması, savaşın doğasını açıklamakta hâlen güçlüdür.

Ancak barışın hibritleşebileceği, yani çok aktörlü, değer temelli ve kapsayıcı biçimde inşa edilebileceği yönündeki varsayım, savaşın pratik dinamikleri karşısında önemli ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü hibrit savaşın kullandığı araçlar, bilgi, enerji, ekonomi, kamuoyu, medya, barışı inşa etmek yerine, rekabetin sürekliliğini sağlamıştır. Dolayısıyla hibrit barışın en temel önermesi, hibrit savaş araçlarının uzlaşma süreçlerine dönüştürülebileceği fikri, pratikte tam olarak doğrulanmamıştır.

2023'teki analizde öngörülen küresel kutuplaşma, 2025 itibarıyla derinleşmiş, hibrit bloklaşma hâlini almıştır. NATO'nun genişlemesi, BRICS'in kurumsallaşması, Çin ve Rusya'nın "Batı dışı düzen" arayışları, bu bloklaşmanın temel sütunlarını oluşturmuştur. Enerji, finans, medya ve teknoloji alanlarında ortaya çıkan alternatif ağlar, küresel sistemin artık tek bir merkezden yönetilemeyeceğini göstermektedir.

Bu yeni durumda, barış artık "ortak düzen" anlamına gelmemekte; her blok kendi iç barışını kurarken, diğer blokla sürekli düşük yoğunluklu bir çatışma hâlinde yaşamaktadır. Yani küresel barış, parçalanmış barışlar toplamına indirgenmiştir. Bu, uluslararası sistemin büyük ölçüde daha daha kırılğan hâle geldiği paradoksal bir durumu doğurmaktadır: belki savaşların çap ve ölçekleri bölgesel olarak sınırlanmakta, fakat aparatları askeri ve askeri olmayan yöntemler marifetiyle sürekli çeşitlenmekte ve yerleşik hâle gelmektedir.

Nitekim taraflar arasındaki güç, bilgi, teknoloji ve enerji alanlarındaki makas sürekli açılmakta, dolayısıyla nispeten zayıf düşen taraflar için akılcı politikalar ve asimetriyi yönetme becerisi büyük önem kazanmaktadır. Bu anlayış, klasik "negatif barış" (savaşızsızlık) tanımından çok farklı bir realiteye işaret etmektedir. Bu bağlamda hibrit barış kavramlaştırması da yerini bir yönüyle "hibrit denge"ye bırakmaktadır. Çünkü uluslararası arenada güç devşiren ve temerküz ettiren taraflar ve müttefikleri daha ziyade tam barışın tesisi ideali yerine kendileri istismar ve yeni fırsatlar sunan ve ellerini güçlendiren çatışmalar üzerinden "kontrollü bir gerilim"i tercih etmektedir. Bu da 21. yüzyılın güvenlik anlayışında köklü bir değişim anlamına gelmektedir: barışın korunması, savaşın engellenmesinden çok, savaşların olağan ve sürekli birer süreç olarak yönetilmesi noktasında yetenek kazanılması.

Bu dönüşüm elbette, uluslararası hukuk, evrensel ahlâk, insan hakları, demokrasi ve evrensel değerler gibi kavramların da içlerinin boşalmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim hibrit bloklaşma çağında bu gibi norm ve değerlere yapılan atıflar her geçen zaman içinde daha az karşılık görmektedir. Bu nedenle meselenin etik boyutunu da, stratejik rasyonalite ile birlikte uyumlu bir realist çerçevede dikkate alan bir anlayışın küresel ölçekte ve bilhassa muktedirler

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

nezdinde benimsenmesi için gerekli gayretlerin teksifi yönünde bir çabanın içinde olmak, işin aslı esasen insanoğlunun yeryüzündeki varlığının devamı noktasında vazgeçilmez bir mecburiyet olarak olarak belirlemektedir. Bu hususiyet bir bakıma normatif idealizm ile stratejik realizm arasındaki keskin karşıtlığın yumuşatılarak uluslararası sistemin pragmatik doğasının paylaşılan ahlâkî kaygılarla yumuşatılabilmesine zemin hazırlar. Bu yönüyle etik realizm, hibrit çağın zorunlu sentezi gibi görünmektedir. Çünkü çokça tecrüne edildiği üzere tamamen değerlerden arınmış bir düzen nihayeti kaosa; tamamen değerlere dayalı bir düzen ise kırılğan ve tatbik edilmesi mümkün olmayan naif bir idealizme evrilir ve kendini gülünç ve acınası bir hâle getirir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, 2023 tarihli makalenin kavramsal mirası eleştirel biçimde yeniden ele alınmış, hibrit barış kavramının teorik sınırlılıkları ve pratik dönüşümü ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda 2023 yılında ileri sürülen hibrit barış yaklaşımı, savaşın seyri ve uluslararası sistemde 2024–2025 itibarıyla ortaya çıkan yapısal dönüşümler ışığında eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda ortaya çıkan sonuç, uluslararası ilişkilerde normatif ideallerin tamamen ortadan kalkmadığı, ancak işlev ve kapsamlarının değiştiğidir. Barışın geleceği, artık ahlaki doğruluktan çok, kararlılığın yönetimi ile ilgilidir. Bu kapsamda 2023 yılında ileri sürülen hibrit barış yaklaşımı, hibrit savaşın geçici bir anomali olduğu ve uygun normatif araçlarla barışa evrilebileceği varsayımına dayanıyordu. Bu çerçevede hibrit barış, analitik bir durum tespitinden ziyade, belirli bir tarihsel bağlamda anlamlı olan normatif bir öneri niteliği taşımaktaydı. O dönemde savaşın sonuçları belirsiz, uluslararası tepkiler yeni şekilleniyor ve küresel aktörlerin pozisyonları henüz oturmamıştı; bu nedenle hibrit barış kavramlaştırmasının hem akademik hem de ahlaki bir gerekliliği, savaşın hibrit doğasına, barışın da hibrit yollarla cevap verebileceği bir umudu yansıtıyordu.

Ancak savaşın uzaması ve 2024–2025 itibarıyla uluslararası sistemde ortaya çıkan gelişmeler, bu varsayımın yapısal sınırlarını görünür kılmıştır. Geline aşamada hibrit savaşın geçici bir ara durum değil, uluslararası sistemin kalıcı bir işleyiş biçimine dönüşebilme ihtimalinin kuvvetlendiği görülmektedir. Rusya bu süreçte, askeri güçle birlikte bilgi, ekonomi, enerji ve diplomasi alanlarını eşzamanlı olarak kullanmış; Ukrayna ise kamu diplomasisi ve uluslararası dayanışma yoluyla Rusya'nın işgaline karşı direnmeye gayret etmektedir. Bu yönüyle hibrit savaş kavramsallaştırması ilkesel manada hâlen güçlüdür. Ancak hibrit araçlar, barış inşasına hizmet eden dönüştürülebilir enstrümanlar olmaktan çıkarak, çatışmanın

sürekliliğini sağlayan yapısal mekanizmalara dönüşmüştür. Bu durum temelde hibrit barışın aksiyolojik iddiasını tamamen geçersiz kılmasa da, bahse konu kavramlaştırmayı operasyonel ve yapısal düzeyde ciddi biçimde sınırlandırmaktadır.

Bu nedenle Rusya-Ukrayna savaşı ekseninde bir çözüm olarak uluslararası güvenlik paradigmasının, artık hibrit barış kavramı üzerinden değil, hibrit savaş ve hibrit bloklaşma olguları üzerinden okunmasında fayda olabilir. Nitekim burada münhasıran hibrit bloklaşma kavramlaştırması, normatif bir durumu değil; küresel güçlerin hegemonik rekabetinin, kimlik temelli ayrışmaların ve kurumsal çözülmenin ürettiği yapısal bir durumu ifade etmektedir. NATO'nun genişlemesi, BRICS'in kurumsallaşması, Çin ve Rusya'nın "Batı dışı düzen" arayışları, bu bloklaşmanın temel sütunlarını oluşturmaktadır. Rusya-Ukrayna örneği, uluslararası güvenlik çalışmalarında kavramsal bir değişimi işaret etmektedir: Barış artık sadece çatışmanın yokluğu değil, kalıcı rekabet ve asimetrielerin yönetimi üzerine kurulu bir stratejik yönetim pratiği olarak yeniden tanımlanmaktadır.

Hibrit bloklaşma çağında uluslararası politika, devletler arası işbirliği ve çatışmaların çok boyutlu doğası üzerine inşa edilen yeni bir paradigmayı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla uluslararası güvenlik ortamı artık savaşın farklı araçlarla sürdürüldüğü bir hibrid barış durumuna işaret etmektedir. Bu hususiyet aynı zamanda ülkelerin savaş kapasitesinin mahiyetine dair köklü bir yeniden tanımlamayı da beraberinde getirmektedir. Siber güvenlikten yapay zekâ destekli komuta sistemlerine, enerji altyapısından veri akışı sürekliliğine kadar uzanan bu geniş kapasite alanı, savaşların seyri sonucunu belirleyen asli unsurlar hâline dönüşmektedir. Bu bağlamda cephe, artık bu kapasitenin yalnızca görünen yüzünü temsil etmektedir.

Hibrit barış yaklaşımı normatif olarak, bu kapasitenin çatışmayı tamamen sona erdirmekten ziyade, yönetilebilir sınırlar içinde tutacak biçimde yönlendirilmesini öngörmekteydi. Ancak savaşın seyri, hibrit araçların artık esnek barış mekanizmaları olmaktan çıkıp, kalıcı rekabet düzeneklerini tahkim eden araçlara dönüştüğünü göstermektedir. Sonuç olarak, hibrit çağda barış kavramı, klasik literatürdeki kalıcı uzlaşma ve çatışmasızlık anlayışından belirgin biçimde ayrılmaktadır. Güncel uluslararası sistemde barış, çoğu durumda çatışmanın sona ermesi anlamına gelmemekte; aksine, çatışmanın yönetilebilir ve kontrol edilebilir sınırlar içinde tutulması ile tanımlanmaktadır. Bu bağlamda barış, savaşın karşıtı olmaktan ziyade, hibrit savaşın süreklilik arz eden bir evresi olarak kavramsallaştırılmakta ve normatif ideallerden ziyade stratejik kapasite ve yönetim pratiğiyle şekillenen dinamik bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

This study presents a reflexive reassessment of the arguments developed in my 2023 article “*An Axiological and Strategic Evaluation Regarding Russian Invasion of Ukraine.*” The Russia–Ukraine war has emerged as one of the most illustrative cases of the hybrid paradigm in contemporary international relations. Since its onset in 2022, the conflict has not only reshaped regional security dynamics but has also triggered profound transformations in the global order. This study critically revisits the conceptual framework proposed in a 2023 article that introduced the notion of “hybrid peace” as a normative and analytical response to hybrid warfare. By reassessing this framework in light of developments observed during 2024–2025, the article aims to evaluate the theoretical validity, practical limitations, and evolving relevance of hybrid peace within an increasingly fragmented international system.

The original 2023 analysis was produced at a time when the war’s trajectory remained uncertain, international reactions were still forming, and global power alignments had not yet fully crystallized. Within this context, hybrid peace was conceptualized as a normative proposal grounded in the assumption that hybrid warfare constituted a temporary anomaly rather than a permanent mode of conflict. It was argued that, through appropriate normative instruments, multilateral cooperation, and value-based diplomacy, hybrid conflict dynamics could eventually be transformed into sustainable peace arrangements. Hybrid peace, therefore, was not merely an empirical observation but an aspirational framework reflecting both academic responsibility and ethical necessity.

However, as the war entered its fourth and fifth years, subsequent developments have revealed the structural limitations of this assumption. The prolonged nature of the conflict, combined with the institutionalization of hybrid tools, indicates that hybrid warfare has evolved from a transitional phenomenon into a durable operating logic of the international system. Military force has been consistently complemented by cyber operations, information warfare, economic coercion, energy diplomacy, and strategic communication, all of which have become embedded within state practices. As a result, hybrid conflict is no longer an exception but a normalized mode of competition among major powers.

Within this transformed environment, the study argues that while the hybrid warfare framework remains analytically robust in explaining the nature of contemporary conflict, the hybrid peace concept has encountered significant operational and structural constraints. The

expectation that hybrid instruments could be redirected toward reconciliation and peacebuilding has proven overly optimistic. Instead of facilitating de-escalation, these tools have largely contributed to sustaining controlled confrontation and strategic rivalry. Information manipulation, energy dependencies, financial sanctions, and technological asymmetries have functioned less as bridges toward compromise and more as mechanisms reinforcing long-term competition.

A key contribution of this study lies in its reconceptualization of war capacity. The findings demonstrate that modern war capacity can no longer be confined to battlefield military strength alone. Instead, it encompasses a holistic configuration involving societal resilience, multilayered state capacity, and advanced technological capabilities mobilized simultaneously and strategically. Cyber defense systems, artificial intelligence–assisted command and control structures, autonomous weapons, drone logistics, supply chain vulnerability analyses, energy security, data flow continuity, social mobilization speed, and space-based surveillance have become decisive elements shaping conflict outcomes. Additional dimensions such as cognitive warfare, biotechnological resilience, financial infrastructure security, and emerging quantum technologies further illustrate the depth of this transformation. Crucially, these elements do not originate directly on the battlefield; yet they decisively determine battlefield success.

From this perspective, the article emphasizes that the principal actor in modern warfare is no longer solely the soldier but the integrated capacity of the state and society behind military forces. Hybrid peace initially sought to reorient this comprehensive capacity toward controlled stability without requiring the full elimination of conflict. It described an intermediate condition—neither full war nor full peace, in which hybrid instruments could be managed to sustain a fragile equilibrium. Yet, the institutionalization of hybrid practices over time has revealed that this intermediate condition is not temporary but structural.

Consequently, the study proposes that the hybrid paradigm is now better interpreted through the lens of “hybrid bloc formation” rather than hybrid peace. Hybrid bloc formation does not denote a normative ideal but rather a structural condition produced by great power rivalry, identity-based polarization, and institutional fragmentation. The expansion of NATO, the consolidation of BRICS, and the efforts by China and Russia to construct alternative non-Western orders illustrate this transformation. Parallel networks in energy, finance, media, and technology have emerged, signaling the erosion of a single-centered global system.

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

In this new configuration, peace no longer signifies the termination of conflict or the establishment of a shared order. Instead, it denotes the management of enduring confrontation within controlled and relatively predictable limits. Peace has ceased to function as the opposite of war and has instead become a mode of governance through which conflict is regulated rather than resolved. The global system thus increasingly consists of fragmented “internal peaces” within blocs, coexisting with persistent low-intensity tensions between them. This paradoxical condition renders the system simultaneously more restrained in terms of large-scale war and more fragile due to the constant diversification and normalization of hybrid instruments.

Importantly, the study does not argue that normative ideals have disappeared altogether. Rather, it suggests that their meaning and function have undergone significant transformation. Ethical claims, international law, human rights, and universal values continue to be invoked, yet their practical efficacy has diminished within a system dominated by strategic realism and power-based calculations. In this context, the future of peace appears less dependent on moral correctness than on the capacity to manage instability, asymmetry, and sustained tension.

The article concludes by emphasizing that future academic research would benefit from situating hybrid peace within a broader conceptual constellation, including hybrid governance, hybrid balance, and hybrid stability. Such an approach would enable scholars to move beyond static understandings of peace and instead conceptualize it as a dynamic, continuously renegotiated process. Moreover, systematically examining the roles of diplomacy, information management, cyber security, and technological governance as functional components of peace management could contribute to a more nuanced understanding of security in the hybrid age.

Ultimately, this study argues that the evolution from hybrid peace to hybrid bloc formation represents not the failure of normative thought but its confrontation with structural reality. The challenge for both scholars and practitioners lies in developing analytical frameworks capable of reconciling ethical concerns with strategic rationality. In this sense, the hybrid era demands neither pure idealism nor unrestrained realism, but a pragmatic synthesis that acknowledges conflict as an enduring condition while striving to mitigate its destructive consequences.

KAYNAKÇA

- Bartholomees, J. B., Jr. (2010). The issue of attrition. *Parameters*, 40(1), 5-19.
- Bergaust, J. C. (2024). Improved conceptualising of hybrid interference below the threshold of armed conflict. *Civil Wars*, 26(3), 324-348. <https://doi.org/10.1080/09662839.2023.2267478>
- Bull, B. (2025). The rise of authoritarian capitalism: What does it mean for businesses that seek peace? *Business Horizons*, 68(4), 413-424. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2025.02.013>
- Carnegie Endowment for International Peace. (2024, November). *Death by a thousand paper cuts: Russia's gray zone aggression in the Baltic Nordic region*. <https://carnegieendowment.org/research/2024/11/russia-gray-zone-aggression-baltic-nordic?lang=en>
- Cook, C. R. (2025, September 16). *Power projection and the logistics of modern war*. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/chapter-15-power-projection-and-logistics-modern-war>
- Cooley, A. (2025). Russia stakes global ambitions on regional dominance. L. Vinjamuri & S. Aydın-Düzgit (Eds.), *Competing visions of international order*. Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/2025/03/competing-visions-international-order/03-russia-stakes-global-ambitions-regional-dominance>
- Ekiert, G. (2023). *Democracy and authoritarianism in the 21st century: A sketch* (ASH Center Policy Briefs Series 2). Harvard University. https://ash.harvard.edu/wp-content/uploads/2023/12/democracy_and_authoritarianism_in_the_21st_century-a_sketch.pdf
- European Commission. (2024, February 16). *New rules protect your rights and activity online in the EU (Digital Services Act)*. <https://commission.europa.eu>
- Farrell, H., ve Newman, A. L. (2022). Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion. *International Security*, 44(1), 42-79.
- Freedom House. (2023). *War deepens a regional divide (Nations in Transit 2023)*. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2023/war-deepens-regional-divide>
- Galeotti, M. (2018a, March 5). I'm sorry for creating the "Gerasimov Doctrine". *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>
- Galeotti, M. (2018b). The "Gerasimov doctrine" and Russian non-linear war. S. Blank (Ed.), *Russian military strategy and doctrine* (pp. 27-40). Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- Garbe, L. (2025). Authoritarian collaboration and repression in the digital age. *Information, Communication & Society*, 28(4), 585-603. <https://doi.org/10.1080/13510347.2024.2442377>
- Gerasimov, V. (2013). The value of science in prediction. *Military Industrial Courier (VPK)*, 8(476). https://www.armyupress.army.mil/portals/7/military-review/archives/english/militaryreview_20160228_art008.pdf

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

- Glanville, L., ve Pattison, J. (2024). Ukraine and the opportunity costs of military aid. *International Affairs*, 100(4), 1571-1590. <https://doi.org/10.1093/ia/iaae122>
- Headquarters, Department of the Army. (2022, October). *Field manual 3-0: Operations*. U.S. Government Publishing Office. <https://irp.fas.org/doddir/army/fm3-0.pdf>
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies. <https://docslib.org/doc/7883655/conflict-in-the-21st-century-the-rise-of-hybrid-wars-potomac>
- Hoffman, F. G. (2009). Hybrid warfare and challenges. *Joint Force Quarterly*, 52(1), 34-39.
- Institute for the Study of War. (2023, June 15). *Russian military operations in Ukraine: Key developments and analysis*. <https://www.understandingwar.org/>
- Iovcheva, A., ve Reichardt, D. (2023). Democratic values in times of war: The case of Ukraine. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 9(Special Issue), 48-65. <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2023.si.048>
- Karbovska, L., Kalina, I., Voroshnov, S., Mazur, Y., ve Zhelezniak, K. (2025). *Increasing the role of military logistics in the context of growing geopolitical instability based on strategic management. Technology Audit and Production Reserves*. <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2025.336198>
- Koeltzow, C., Peterson, B., ve Williams, E. (2024, June 11). *F-16s unleashed: How they will impact Ukraine's war*. Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/f-16s-unleashed-how-they-will-impact-ukraines-war>
- Kofman, M., ve Rojansky, M. (2015). *A closer look at Russia's "hybrid war"* (Kennan Cable No. 7). Wilson Center.
- Kubica, L. (2023, February). *Hybrid CoE trend report 9 – Eastern Partnership countries in flux: From identity politics to militarization of foreign relations*. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/02/20230221-Hybrid-CoE-Trend-Report-9-EaP-WEB.pdf>
- Lederach, J. P. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. United States Institute of Peace Press.
- Lemmon, J. (2024). The weaponization of fiction and truth: Disinformation as hybrid warfare and its strategic use in the United States 2024 election. *National Security & the Future*, 25(2), 132-176. <https://doi.org/10.37458/nstf.25.2.5>
- McDermott, R. N. (2016). Does Russia have a Gerasimov doctrine? *Parameters*, 46(1), 97-106.
- Pomerantsev, P. (2019). *This is not propaganda: Adventures in the war against reality*. PublicAffairs.
- Şengöz, M. (2023). Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi bağlamında stratejik ve aksiyolojik bir değerlendirme. *Habitus Toplumbilim Dergisi*, 4(4), 1-30.
- Soldatov, A., ve Borogan, I. (2022). *The compatriots: The brutal and chaotic history of Russia's exiles, émigrés, and agents abroad*. PublicAffairs.
- Suchkov, M. A. (2021). Whose hybrid warfare? How "the hybrid warfare" concept shapes Russian discourse, military and political practice. *Small Wars & Insurgencies*, 32(3), 415-440. <https://doi.org/10.1080/09592318.2021.1903877>

- U.S. Department of Defense. (2024). *Timeline: Support for Ukraine*. <https://www.defense.gov/Spotlights/Support-for-Ukraine/Timeline/>
- U.S. National Security Strategy. (2025). *National security strategy of the United States of America*. The White House. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>
- Vershinin, A. (2024, March 18). *The attritional art of war: Lessons from the Russian war on Ukraine*. Royal United Services Institute. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/attritional-art-war-lessons-russian-war-ukraine>
- von Soest, C. (2023). *How authoritarian regimes counter international pressure: Strategies, outcomes and implications* (GIGA Working Paper Series No. 336). GIGA. https://www.giga-hamburg.de/tracked/assets/pure/49014203/GIGA_WP_336.pdf
- Zasiekina, L., ve Martyniuk, A. (2025). War-related continuous traumatic stress as a potential mediator of associations between moral distress and professional quality of life in nurses: A cross-sectional study in Ukraine. *BMC Nursing*, 24, Article 16. <https://bmcnurs.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12912-024-02668-4>

Hibrit Barış Teorisinin Sınırları: Rusya-Ukrayna Savaşının Beşinci Yılına Girerken İlk Bulguların Yeniden Değerlendirilmesi

Makale Bilgileri/Article Information

<i>Etik Beyan:</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilir.	<i>Ethical Statement:</i>	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler veya kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	<i>Conflict of Interest:</i>	The authors declare that declare no conflict of interest.
<i>Yazar Katkı Beyanı:</i>	Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturulmuştur.	<i>Author Contribution Declaration:</i>	The entire study was created by the author.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum veya projeden mali destek alınmamıştır.	<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.
<i>Yapay Zekâ Kullanımı:</i>	Bu çalışmada herhangi bir yapay zekâ tabanlı araç veya uygulama kullanılmamıştır.	<i>Use of Artificial Intelligence:</i>	This study did not utilize any artificial intelligence-based tools or applications.
<i>İntihal:</i>	Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. – İntihal.Net	<i>Plagiarism:</i>	This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism. – İntihal.Net

